

บทที่ 4

กระบวนการสร้างกระแส การให้ความหมาย การตีความ และกระบวนการตอบโต้ กระแสความนิยมนมแม่

ก่อนที่จะนำเข้าสู่บทวิเคราะห์ ผู้ศึกษาขอแสดงความคิดเห็นในส่วนนี้ว่า กระแสความนิยมนมแม่ทำให้เป็นกระแสที่มุ่งเข้าชนหรือถาโถมเข้าไปเป้าหมายโดยตรงอย่างรุนแรงเสมอไป หากแต่บางครั้งกระแสเหล่านี้จะมีวิธีการที่เข้าถึงตัวบุคคล/เป้าหมายอย่างค่อยเป็นค่อยไป ค่อยๆ สร้างให้เกิดการซึมซับของบุคคลต่อเรื่องดังกล่าว โดยอาศัยตัวกลางทำหน้าที่แทนตัวของมันเอง ซึ่งตัวกลางเหล่านั้นคือ คนในสังคมที่มีการสื่อสาร มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน หรือระบบสื่อสารมวลชน เป็นต้น ตัวกลางเหล่านี้จะทำหน้าที่ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ความคิด อุดมการณ์ อุดมคติที่เกิดขึ้นและมีอยู่เข้าสู่ตัวบุคคล

เมื่อกล่าวถึงกระแสความนิยมนมแม่เป็นการซึมซับทางความคิดอย่างหนึ่ง ผู้ศึกษาเป็นคนหนึ่งที่ประสบกับภาวะการซึมซับทางความคิดดังกล่าว นั่นคือ ผู้ศึกษาในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ซึ่งเป็นฐานให้เกิดการซึมซับทางความคิดเกี่ยวกับความรู้ที่เกิดจากวิทยาศาสตร์การแพทย์นี้ได้โดยง่ายดายและมากมาย เพราะต้องเป็นบุคคลที่มีส่วนในการเผยแพร่การซึมซับความคิดครั้งนี้

นอกจากนี้ หากย้อนกลับไปดูบทที่ 2 ซึ่งเป็นการนำเสนอถึงสถานะแวดล้อมทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ช่วงของยุคสมัยทำให้เห็นได้ว่าลักษณะของการให้ความหมายของน่านมแม่นั้นก็เปลี่ยนแปลงไปตามภาวะทางสังคมด้วยเช่นกัน ขณะที่เราอาศัยอยู่ท่ามกลางสังคมแห่งความทันสมัยที่มีกระแสของการบริโภคและวิทยาศาสตร์การแพทย์เป็นหลักนั้น เมื่อภาครัฐให้ความสำคัญของสุขภาพประชากร ผ่านนโยบายในการส่งเสริม/ตอกย้ำ/ผลิตซ้ำอุดมการณ์หรือชุดความหมายต่างๆ ขึ้นมาในสังคม ทำให้เกิดวาทกรรมชุดใหม่ของหญิงหลังคลอด ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในสังคม และมีความเข้มข้นในหญิงหลังคลอด

ดังนั้นการนำเสนอในบทนี้ ผู้ศึกษาจะแสดงให้เห็นถึงการประกอบสร้างอุดมการณ์ความเป็นแม่ของหญิงหลังคลอด ซึ่งมีการเคลื่อนตัวของการนิยามความเป็นแม่ของตนเองจากประสบการณ์ตั้งครรถ์และคลอดบุตรที่นิยามผ่านการมีบุตร จนเมื่อหญิงมีประสบการณ์ให้นมบุตร หญิงเหล่านี้ได้ปรับการนิยามความเป็นแม่ของตนเองมาอยู่ที่การให้นมบุตร และเนื่องจากในช่วงที่ทำการศึกษามีการรณรงค์การให้นมแม่ของกลุ่มนมแม่ต่อสาธารณสุขอย่างกว้างขวาง ทำให้กลุ่ม

ศึกษามีพฤติกรรมหลังคลอดที่เป็นพฤติกรรมต่อเนื่องจากการตั้งครรภ์และคลอดที่หญิงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างแม่ลูก โดยการวิเคราะห์ในบทนี้จะกล่าวถึง กระบวนการสร้างทางสังคมของกระแสนิยมนมแม่ในสังคมไทยปัจจุบัน พร้อมกับแนวคิด เสี่ยงสะท้อนและวิถีปฏิบัติการของแม่หลังคลอดที่มีอุปสรรคในการให้นมบุตร ที่มีต่อกระบวนการสร้างกระแสนิยมนมแม่ เพื่อเข้าใจปัญหาหรือเงื่อนไขชีวิตของแม่หลังคลอด ที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการเลี้ยงลูกและให้นมบุตรในสังคมไทยปัจจุบัน

4.1 กระบวนการสร้างทางสังคมของกระแสนมแม่

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “กระบวนการ” ทำให้มองเห็นความเป็นพลวัต การดำเนินงานหรือทำงานอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ หรือความเปลี่ยนแปลงที่ดำเนินไปอย่างเป็นลำดับขั้นตอน โดยลักษณะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นอาจเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป หรืออาจเป็นแบบฉับพลันก็ได้ และหากพูดถึงกระบวนการของกระแสนิยมนมแม่ในงานศึกษาครั้งนี้ กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นขั้นตอนที่นำไปสู่การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียว 6 เดือน และเลี้ยงต่อไปควบคู่กับอาหารเสริมจนอายุครบ 2 ปีหรือมากกว่านั้น ในที่นี้ผู้ศึกษาขอกล่าวสรุปไว้เป็น 2 ช่วงคือ ช่วงของการเติบโตจากกระบวนการของนโยบาย และการเติบโตของกระแสนิยมผ่านวาทกรรมความเป็นแม่

4.1.1 การสร้างกระแสนิยมทางสังคมผ่านนโยบายสาธารณะ

วาระสำคัญของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียวยุคนี้ได้ปรากฏขึ้น เมื่อองค์การอนามัยโลก และองค์การกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ ได้ร่วมมือกันรับรองประกาศ “The Innocenti declaration” เพื่อปกป้อง ส่งเสริม และสนับสนุนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ สาระสำคัญของประกาศนี้เรียกร้องให้ทุกๆ ประเทศพัฒนานโยบายระดับชาติเรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ กำหนดเป้าหมายอย่างเหมาะสม และจัดวางระบบการติดตามและผลการปฏิบัติงานอย่างมีระบบ พร้อมทั้งกำหนดตัวชี้วัด เช่น อัตราทารกที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียวยุคเมื่อออกจากโรงพยาบาล (<http://thai.rti.org.tw/Content>, 2010) ผลจากการดำเนินงานต่อเนื่องของทั้งสององค์กร เริ่มมีการดำเนินโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก (The Baby-friendly Hospital Initiative) เพื่อให้แน่ใจได้ว่าหน่วยงานที่ต้องดูแลแม่และเด็กทุกๆ แห่งได้ดำเนินงานสนับสนุนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียวยุคอย่างจริงจัง

สำหรับประเทศไทยในฐานะสมาชิกของ WHO และ UNICEF ได้ตอบสนองนโยบายและรับหลักการที่ได้รับการยืนยันในที่ประชุมต่างๆ มาประยุกต์ใช้ ในโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-

ลูก โดยกระทรวงสาธารณสุข ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้อย่างจริงจัง และได้กำหนดให้ “เรื่องการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่” เป็นงานสำคัญลำดับต้น ในแผนนโยบายสาธารณสุข อาหารและโภชนาการ แห่งชาติ เหล่านี้ต่างมีเป้าหมายร่วมกัน คือ ความต้องการเพิ่มอัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียวนำให้สูงที่สุด เพราะเห็นว่านมแม่เป็นสิ่งที่มิมีประโยชน์ทั้งมารดาและทารก

จึงมีการค้นหาปัญหาที่ทำให้แม่ไม่สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียวเป็นระยะเวลาที่นานได้ จากการศึกษาวิจัยพบว่า ปัญหาที่ทำให้แม่ไม่สามารถให้นมลูกตามระยะเวลาที่เหมาะสมมีสาเหตุมาจาก การขาดความรู้ความเข้าใจและทัศนคติที่ถูกต้องในการเลี้ยงทารกด้วยนมมารดา การได้รับแรงสนับสนุนทางสังคม (Evans, Lyons & Killien, 1986 อ้างใน กาญจนา คำดี, 2537) ปัจจัยด้านบริหารทางการแพทย์ ซึ่งประกอบด้วยนโยบายของโรงพยาบาล คำแนะนำและการช่วยเหลือของบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข ความตั้งใจและแรงสนับสนุนภายในครอบครัวของมารดา (วรวรรณ แพทย์หลักฟ้า, 2540) ความรู้สึกผูกพันกับบุตรและการเห็นคุณค่าของน้ำนมมารดา การเอาอย่างญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านในการเลี้ยงทารกด้วยนมมารดาเป็นระยะเวลานาน ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคหรือขัดขวางต่อการเลี้ยงทารกด้วยนมมารดาเป็นระยะเวลานาน ได้แก่ความเจ็บป่วยและความผิดปกติด้านร่างกายของมารดาและทารก การได้รับนมชงและอาหารเสริมโดยเร็วหลังเกิด การเอาอย่างเพื่อนบ้านในการให้นมชง การทำงานนอกบ้าน ความต้องการในการพักผ่อนของมารดา การขาดการสนับสนุนอย่างแข็งขันจากสามี วัฒนธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการงดอาหารบางประเภท ความเชื่อเกี่ยวกับขนาดของเต้านม และเนื่องจากไม่ได้รับการติดตามเยี่ยมบ้านจากบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขอย่างเพียงพอและเหมาะสม (กาญจนา คำดี, 2537) มารดาเหล่านั้นจึงมักหยุดให้นมแม่แก่ทารก ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมชงนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ คือการทำงานนอกบ้านของมารดา ร่วมกับอิทธิพลของสื่อโฆษณา โดยเฉพาะสื่อทางโทรทัศน์ (วรวรรณ แพทย์หลักฟ้า, 2540)

จากการค้นพบปัญหาเหล่านี้ การส่งต่อตามลำดับสายอำนาจ เป็นวาระของหน่วยงานระดับกระทรวง และถูกส่งทอดนโยบายดังกล่าวมายังหน่วยงานที่ใกล้ชิดผู้เป็นแม่ที่สุด นั่นคือ “โรงพยาบาล” เมื่อกระทรวงสาธารณสุขได้ดำเนินการ “การรณรงค์การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่” พร้อมกับการยกร่างกฎหมายและหลักเกณฑ์ว่าด้วยการโฆษณา และจำหน่ายอาหารทดแทนนมแม่และผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งออกมาตรการต่างๆ ในการช่วยให้แม่เลี้ยงลูกด้วยนมตนเองให้ได้ตามปัญหาที่ค้นพบข้างต้น

โรงพยาบาลเป็นสถานที่แรกที่กว่าร้อยละ 95 ผู้หญิงจะเริ่มความเป็นแม่ที่นี่ จากจุดนี้เอง กระทรวงสาธารณสุขในฐานะเจ้าภาพหลักด้านสุขภาพ ได้ผลักดันโครงการ “โรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก” ขึ้นมาสานต่อจาก “โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ” เพื่อจะกระตุ้นให้เจ้าหน้าที่

โรงพยาบาลได้มีการจัดกิจกรรมด้านนมแม่ เช่น คลินิกนมแม่ , กลุ่มแม่เลี้ยงลูกด้วยนมตนเอง(Self help group) ตลอดจนส่งเสริมให้ร้านค้าในชุมชนออกมาตรการ “ไม่ขายนมชง” ซึ่งเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลงานด้านนี้ก็ถูกระบบที่เน้นการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ที่ต้องมีตัวชี้วัดของงานทำให้เกิดตัวชี้วัดเรื่อง “ร้อยละของแม่ที่เลี้ยงนมลูกด้วยตนเอง”

อดีตก่อนกระแสความนิยมนมแม่จะเกิดขึ้น เมื่อแม่คลอดบุตร ณ โรงพยาบาล สิ่งสำคัญคือ “ลูกเกิดรอด แม่ปลอดภัย” ซึ่งเป็นตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์ของหน่วยงานที่มีประสิทธิภาพ ปัจจุบันตัวชี้วัดนี้ได้บรรลุเป้าหมายของประเทศที่ได้ตั้งไว้อย่างดี ปัจจุบันเพื่อการก้าวไปอีกขั้นของการดูแลสุขภาพประชากร เพื่อการมีคุณภาพที่ดี สุขภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญ ตัวชี้วัดต่อไปจึงมุ่งสู่ที่สุขภาพและการดูแลสุขภาพของประชากรแม่และลูก โดยใช้น้ำนมแม่เป็นจุดเน้นย้ำถึงการวัดคุณภาพประชากร โครงการน้ำนมแม่นี้จึงชัดเจนขึ้นภายใต้โครงการสายสัมพันธ์แม่-ลูก ที่เน้นการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เป็นหัวใจสำคัญ

เมื่อตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์ของหน่วยงานคือตัวเลขของแม่ที่เลี้ยงลูกด้วยนมตนเองได้เหมาะสม คือ เลี้ยงลูกด้วยนมตนเองเพียงอย่างเดียว 6 เดือน และเลี้ยงควบคู่กับอาหารเสริมที่เหมาะสมจนครบ 2 ปี เหล่านี้ทำให้เกิดมาตรการต่างๆ ที่จะเป็นตัวช่วยให้แม่เลี้ยงลูกด้วยนมตนเองตามระยะเวลาดังกล่าวนี้ได้ จึงก่อให้เกิดการผลักดันของกระแสความนิยมนมแม่นี้เกิดขึ้นตั้งแต่ การเริ่มเข้ามาฝากครรภ์ในโรงพยาบาล หน่วยฝากครรภ์ก็จะส่งเสริมด้านการให้ความรู้ เน้นย้ำถึงคุณค่าของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ พร้อมทั้งประเมินด้านมของแม่ว่าจะสามารถให้นมกับลูกเมื่อลูกคลอดออกมาได้หรือไม่ หากประเมินแล้วพบว่ามีปัญหาทางหน่วยฝากครรภ์ก็จะช่วยแก้ไขด้านกายภาพของแม่ ณ เวลานั้นเลย หน่วยงานได้สร้างทัศนคติที่ดีเกิดขึ้นกับแม่ด้วยการทำทุกอย่างที่คิดว่าจะสามารถทำให้แม่มีทัศนคติที่ดีในการให้นมลูก ไม่ว่าจะเป็นการให้ความรู้ ธารงค์จัดกิจกรรม สร้างคุณค่าในตัวแม่ถึงการมีทัศนคติที่ดีในการให้นมลูกเป็นต้น

หากแม่คลอดแล้ว ณ ห้องคลอดก็จะมีการส่งเสริมให้แม่เลี้ยงลูกด้วยนมตนเองโดยสร้างความรู้สึกรักผูกพันของแม่และลูกด้วยการให้ลูกดูดนมทันทีเมื่อคลอดเสร็จ และเมื่อแม่อยู่พักฟื้นจากการคลอดเพื่อจะได้กลับสู่ครอบครัวอันได้แก่บ้าน การเน้นใจของหน่วยงานก็ต้องมั่นใจว่าแม่จะสามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียวจนถึง 6 เดือนได้สำเร็จ จะเห็นได้ว่าไม่ว่าหน่วยงานใดก็ตามในโรงพยาบาล เมื่อหญิงหลังคลอดได้ก้าวเข้ามาในพื้นที่นี้ เธอก็จะได้พบกับการได้สร้างคุณค่าและทัศนคติที่ดีในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เกิดขึ้นทั่วพื้นที่ของหน่วยงาน รวมทั้งหากกลับไปอยู่บ้านทางหน่วยงานก็จะมีการติดตามผลของการเลี้ยงลูกของพวกเธอ เพื่อให้มั่นใจว่าแม่สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมตนเองได้ตามเป้าหมายของหน่วยงานที่ได้กำหนดไว้

เหล่านี้จึงก่อให้เกิดการมีทัศนคติต่อนมแม่ที่เปลี่ยนไปในทางที่ดีไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในอดีต เงื่อนไขส่วนบุคคล รวมทั้งพื้นฐานของแม่ที่มีแตกต่างกันออกไป แต่ถึงกันนี้การให้คุณค่าของลูกผ่านชนิดของการได้รับนมเกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนในผู้เป็นแม่

การให้คุณค่าของลูกผ่านชนิดของการได้รับนม

ในปลายศตวรรษที่ 20 ประเด็นเรื่องเด็กในมิติของการเมืองและวัฒนธรรมในระดับโลก กลายเป็นประเด็นที่ถูกนำขึ้นมาถกเถียงและให้ความสำคัญ และเป็นประเด็นที่นักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาหันมาให้ความสนใจในการทำการศึกษาวิจัย ทัศนคติของสังคมเปลี่ยนจากการมองเด็กในแง่ของการเป็นวัตถุที่ศึกษา (object) มาเป็น ประเด็นสำคัญที่ต้องสนใจ (subject) เช่น การเป็นแม่ที่ดี (Good mothering) กลายเป็นเรื่องของการปฏิวัติความทันสมัย (an invention of modernization) เด็กกลายเป็น ประเด็นอิสระในตัวเอง (subject in its own right) เป็นแหล่งกำเนิดของตัวเอง (a source of identity) และเป็นหลักประกันของอนาคต (a promise of the future good) รวมทั้งเป็นตัวชี้วัดของความทันสมัยด้วย (Thorne, 2004)

เมื่อความเป็นเด็ก เกิดขึ้นจากโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่หลากหลายสัมพันธ์กับวาทกรรมของกุมารแพทย์ ผู้ปกครอง ครู นักจิตวิทยา นักการศึกษา ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ โฆษณา เช่น ความสนใจต่อตัวเลขอัตราการตายของทารก และอายุขัยเฉลี่ยที่ควรจะเป็น โครงสร้างระบบครอบครัวและแบบแผนของเครือญาติ อุดมการณ์ที่หลากหลายของการเลี้ยงดูเด็ก ปรัชญาเรื่องการพึ่งพาและความต้องการ วาทกรรมเหล่านี้มีทั้งที่นานาถกกัน ขัดแย้งและแข่งขันกัน มีความเหลื่อมล้ำของวาทกรรม เพื่อจะกำหนดและสร้างภาพลักษณ์ของ “เด็กปกติ” ขึ้นมา จนทำให้เกิดค่านิยมกับวัฒนธรรมของเด็กที่สมบูรณ์ขึ้นมาใหม่ในยุควิทยาศาสตร์การแพทย์

ค่านิยมของสังคมจากสื่อต่างๆ ทางารแพทย์ ทำให้เกิดค่านิยมในสังคมถึงการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ที่ทำให้เด็กที่ได้รับนมแม่จะสุขภาพแข็งแรง เลี้ยงง่าย เหล่านี้มันทำให้ผู้ศึกษาได้พบว่า มีกรณีพิรุธที่ได้มาตีคุณค่าของลูกตนเองในการเลี้ยงลูกด้วยนมชงกับนมแม่ที่ต่างกัน ซึ่งอาจจะมึเงื่อนไขต่างๆ มาเกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาสังเกตเห็นในกรณีสามีคนแรกที่เขาตั้งท้องขณะกำลังเรียนกับแฟนที่คบหาในสถานศึกษา จึงทำให้เธอไม่พร้อมในการทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรและสามีก็มีส่วนช่วยในการรับผิดชอบกับการมีบุตรที่น้อย พร้อมทั้งความคิดความอ่านของเธอก็ยังไม่เป็นผู้ใหญ่พอ จึงทำให้เธอไม่มีทางเลือกที่จะให้พ่อกับแม่ช่วยเลี้ยงบุตรให้ แต่พอมาถึงสามีคนที่สอง ด้วยที่เธอพร้อมทั้งหน้าที่การงาน มีความคิดที่เป็นผู้ใหญ่ขึ้น และเมื่อเธอมีสามีคนใหม่ที่มีฐานะทางสังคมและหน้าที่การงานที่ค่อนข้างที่จะดีและมีความมั่นคง ด้วยความพร้อมของเธอหลายๆ ด้าน และความที่ต้องเป็นเมียและแม่ที่ดีกับครอบครัวที่ค่อนข้างมีฐานะและสังคมที่ดีขึ้น ตามกระแสของสังคมในขณะนี้ว่าการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เป็นการเลี้ยงลูกที่ดีที่สุด ซึ่งแม่ที่รักลูกควรกระทำ

ด้วยกระแสดังกล่าวที่มีการส่งเสริมและกล่าวขานถึงประโยชน์ของน้ำนมแม่ และได้เชื่อมโยงน้ำนมแม่กับความเป็นแม่ที่ดีไว้อย่างเหนียวแน่น จนทำให้ผู้เป็นแม่ตกอยู่ในการให้ความหมายของกระแสนั้น ด้วยการต้องการเป็นแม่ที่ดี จึงทำให้แม่ต้องเอาใจจริงเอาใจกับความรู้อย่างกระตือรือร้นที่สังคมสร้างขึ้นนี้อย่างเข้มข้น อย่างเช่นกรณีศึกษาของพีรรัตน์

“ คนแรกหล่อหลอมเขาไม่ดี ใครต่อใครก็เอาไปเลี้ยงมันก็เลยบุดๆ เบี้ยวๆ แต่คนนี้ที่ตั้งใจจะปั้นให้ดีกับมือ ... พี่จึงเลี้ยงของพี่คนเดียว ”

“ การเลี้ยงลูกด้วยนมขงนี้ใครก็สามารถเอาลูกเราไปเลี้ยงได้เพียงแค่มียุคนมและลูกก็จะซึมซับพฤติกรรมของผู้ที่เอาไปเลี้ยงด้วย ”

(พีรรัตน์, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

จากกรณีดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ต้องประกอบด้วยเงื่อนไขอื่นๆ การให้ความหมายของลูกผ่านการเลี้ยงลูกด้วยนม จึงสะท้อนให้เราเห็นถึงสถานการณ์ครอบครัวที่อบอุ่นไปพร้อมๆ กันด้วย

ในปัจจุบันนี้พีรรัตน์ได้กลายเป็นทีมวิทยากรของกลุ่มนมแม่ซึ่งเธอภูมิใจมาก ที่ได้มีโอกาสได้เอาประสบการณ์ของตัวเองไปถ่ายทอดให้คนอื่น ด้วยความคิดว่าเธอมีลูกสองคน ที่ไม่มีโอกาสกลับไปแก้ตัวในการเลี้ยงลูกอีกได้ ก็เลยอยากให้คนอื่นไม่เป็นอย่างเธอ อัตลักษณ์ความเป็นแม่ของเธอรู้สึกว่าการสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเมื่อได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดประสบการณ์การให้นมแม่ของเธอให้แม่คนอื่นๆ

ซึ่งมันก็ทำให้เธอต้องเข้มงวดในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของเธอนี้ยิ่งขึ้น จนทำให้นมขงกลายเป็นคู่ตรงกันข้ามของน้ำนมแม่ของเธอไปโดยปริยาย พร้อมทั้งการให้ความหมายแก่ลูกของเธอทั้งสองนี้ด้วย

“ ลูกคนแรกนี้เลี้ยงด้วยนมขง จึงทำให้ร่างกายไม่แข็งแรง ป่วยง่าย สังกะตจาก เป็นหวัดง่าย และเขาก็เป็นเด็กคือด้วย สอนแล้วก็ไม่ปฏิบัติตาม เช่นเวลาที่ผู้ใหญ่มาหาไม่ให้เสียงดัง แกก็ไม่ค่อยฟัง รู้สึกว่าสอนเค้าแล้วเค้าไม่ค่อยเชื่อฟังเรา คงเป็นเพราะเราเลี้ยงเค้าด้วยนมขง จึงไม่เกิดสายสัมพันธ์ระหว่างแม่ลูก ”

“ ลูกคนที่สองนี้เป็นเด็กที่เลี้ยงง่าย ร่าเริงแจ่มใส ไม่อแงถึงแม้จะเจอคนแปลกหน้าก็ตาม และเมื่อถึงเวลาที่ผ้าอ้อมเปื้อนจากปัสสาวะหรืออุจจาระ แกก็จะเพียงแค่นั่งและเปล่งเสียงออกมาให้รู้ว่าแกรู้สึกไม่สบายตัวรวมทั้งเมื่อแกอยากกินนม และเมื่อแกตื่นแกก็จะไม่ร้องไห้แง ซึ่งต่างจากคนพี่ ”

“ นมขงจะมีส่วนประกอบจากนมวัวเสียส่วนใหญ่ เมื่อเรากินนมวัวไปแล้ว มันจะไม่มีทางเป็นไปได้เลยว่าเราจะไม่ได้รับสัญชาติญาณของวัวไปบ้าง วัวมีความแข็งแรง โตไว ซึ่งก็เหมือนกับลูกวัวทั่วไป แน่แน่นอนอยู่แล้วว่าการผลิตนมก็ต้องมีการคัดสรรคสิ่งที่ดีที่สุดในตัวของวัว ถึงแม้จะกลั่นออกมาดีแค่ไหน... สัตว์ก็มีสัญชาติญาณของความเป็นสัตว์ ยังไงก็ไม่เท่ากับคน ”

(พีรรัตน์, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

พีรรัตน์เธอได้ให้ความหมายของน้ำนมแม่กับนมขงไว้อย่างเป็นคู่ตรงกันข้ามที่ชัดเจน เป็นขั้วที่ตรงกันข้ามที่ให้น้ำนมแม่ว่าเป็นขั้วบวก ส่วนนมขงเป็นขั้วลบ หากแม่ที่ได้ยินคำกล่าวพูดของเธอถึงการให้ความหมายของน้ำนมเหล่านี้ เชื่อได้ว่าต้องมีแม่จำนวนไม่น้อยที่คล้อยตาม เพราะแม่ทุกคนล้วนมีเป้าหมายเดียวกัน นั่นคือเพื่อลูก

การให้ความหมายดังกล่าวแม้จะไม่มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ยืนยันหรือพิสูจน์ได้ แต่ก็มีความเชื่อส่วนบุคคลจากหลายๆ ชุดประสบการณ์ที่ได้พบ ที่มีผลต่อการเลี้ยงลูกต่อในระยะต่อมา ผลให้แม่เกิดทางเลือกทางความคิดที่จะพยายามเลี้ยงลูกด้วยนมตนเอง พีรรัตน์เธอจึงเป็นกำลังสำคัญทางการแพทย์ ในการถ่ายทอดการให้ความหมายนี้สู่แม่คนอื่นๆ ในฐานะที่อยู่ในสถานะเดียวกัน

ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น พบว่าการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เห็นผลได้ชัดเจน คือ แม่สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมตนเองได้ดี โดยมีอัตราที่เพิ่มขึ้นทั้งปริมาณและระยะเวลา ซึ่งเป็นสิ่งที่น่ายินดียิ่งหากการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่นั้นเกิดขึ้นด้วยความปิติและความสุขกับผู้เป็นแม่และบุคคลในครอบครัว และจะเห็นได้ว่างานสาธารณสุขเป็นองค์กรที่สำคัญและมีอิทธิพลเป็นอย่างมากในการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ให้ประสบผลสำเร็จนี้ ถึงแม้ว่ามาตรการบางอย่างของโรงพยาบาลจะช่วยให้งานเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ประสบผลสำเร็จ ซึ่งมันก็ทำให้สำเร็จจริงๆ แต่อย่างไรก็ตามจะมีใครรู้จากความสำเร็จนั้น ผู้เป็นแม่ต้องพบและมีความรู้ลึกๆ ในการส่งเสริมครั้งนี้

4.1.2 การสร้างกระแสทางสังคมผ่านสื่อ

การก่อกระแสในภาพใหญ่ เปรียบดังร่มใหญ่ของประเทศที่กางออกมา เพื่อให้คนทุกคนภายใต้ร่มนี้ปฏิบัติตาม โดยใช้กระบวนการก่อกระแส (Catalyst) ตามวิธีส่งเสริมสุขภาพแนวใหม่ ซึ่งรัฐได้ใช้ประโยชน์จากสื่อสาธารณะต่างๆ ทั้งทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ เป็นจุดเริ่มต้น การสื่อสารภาพใหญ่ หรือ Mass communication จะเป็นลักษณะการสื่อสารทางเดียวที่ผู้รับสื่อต้องไปวิเคราะห์

เอาเอง และส่วนใหญ่จะสื่อเฉพาะด้านดี หรือสิ่งที่อยากให้เรา ซึ่งเรื่อง “นมแม่” ก็เช่นกันถูกยกระดับให้เป็นเรื่องใหญ่ขึ้นด้วยวิธีการเหล่านี้

- การสร้างกระแสผ่านสื่อสิ่งพิมพ์

ที่เราคุ้นเคยกันก็คือ หนังสือเป็นเล่มๆ หนังสือพิมพ์ นิตยสารหรือวารสารและใบปิดประกาศต่างๆ ซึ่งมีความหมายตามพจนานุกรม คือ สิ่งที่พิมพ์ขึ้น ไม่ว่าจะเป็นแผ่นกระดาษหรือวัตถุใดๆ ด้วยวิธีการต่างๆ อันเกิดเป็นชิ้นงานที่มีลักษณะเหมือน ดันฉบับขึ้นหลายสำเนาในปริมาณมากเพื่อเป็นสิ่งที่ทำการติดต่อ หรือชักนำให้บุคคลอื่นได้เห็นหรือทราบข้อความต่างๆ ซึ่งเมื่อมองในกระบวนการรณรงค์นมแม่แล้ว สิ่งพิมพ์น่าจะเป็นสื่อที่มีต้นทุนถูกที่สุดและง่ายในการผลิต (มีขั้นตอนไม่ซับซ้อน) สื่อจึงเป็นช่องทางหนึ่งในการรณรงค์ ซึ่งเราจะเห็นได้จาก ใบปิดประกาศตามสถานพยาบาลเกี่ยวกับประโยชน์ต่างๆ ของนมแม่ การอัญเชิญภาพตัวแทนหรือสัญลักษณ์ของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ด้วยบุคคลอันสูงศักดิ์ “นมแม่ดีที่หนึ่ง” อันมุ่งหวังที่จะกระจายสื่อให้มีน้ำหนักและสู่ทุกชุมชนได้อย่างรวดเร็ว

สื่อสิ่งพิมพ์ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสารต่างๆ ที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย ต่างให้ความสำคัญถึงการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ โดยเฉพาะนิตยสารเกี่ยวกับแม่และลูก หรือสุขภาพล้วนแต่นำเสนอ ข้อดีของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ตลอดจนวิธีการต่างๆ ที่ชี้แนะให้แม่ตัดสินใจเลือกเลี้ยงลูกด้วยนมตนเอง โดยมีเนื้อความบ่งบอกประชาชนทราบและสนใจที่จะหาข้อมูลหรือรายละเอียดต่างๆ เป็นสิ่งไม่ใช่เรื่องยาก

ทำให้เห็นได้ว่า ไม่ว่าจะหยิบจับสื่อสิ่งพิมพ์อะไรตามที่สาธารณะต่างๆ ด้วยเนื้อความที่มีเนื้อหาในการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างหลากหลายของเนื้อหา ผู้รับสารก็สามารถซึมซับสิ่งเหล่านั้นได้อย่างรวดเร็วและง่ายดาย และหากเมื่อได้รับสารนั้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า ความรู้หรือทัศนคติก็ย่อมที่จะคล้อยตามซึ่งไม่มากนัก

- การสร้างกระแสผ่านโทรทัศน์

โทรทัศน์ หรือ เรียกสั้นๆ คุ้นปากกว่าทีวี ซึ่งมาจากภาษาอังกฤษว่า Television เมื่อแปลแล้วจะมีความหมายถึงการแสดงผลภาพจากสถานที่ระยะไกล เป็นลักษณะการสื่อสารทางเดียวซึ่งในปัจจุบันทำให้ประชาชนในพื้นที่ต่างๆ ห่างไกลสามารถรับสื่อผ่านช่องทางนี้แม้ในพื้นที่ห่างไกล เพราะการสื่อสารลักษณะจะส่งไปตามสัญญาณคลื่นวิทยุ แค่เพียงมีเสาหรือจานรับสัญญาณก็สามารถรับสื่อดังกล่าวได้ และในปัจจุบันแทบทุกชุมชนมีโทรทัศน์คู่แล้ว แม้จะยังไม่มีไฟ (สามารถใช้ไฟฟ้าจาก Solar Cell ได้) ข้อดีที่สำคัญของสื่อทางนี้ คือ ประชาชนสามารถรับสื่อได้ทั้งภาพและเสียง ทำให้ผู้ผลิตสื่อสามารถทำสื่อชวนเชื่อได้หลากหลาย มีความตื่นตื่น ไม่น่าเบื่อ (หนังสือมีแต่ตัวอักษร

และรูปภาพ) ตลอดจนทำเป็นเรื่องราวไม่ว่าจะเป็น หนังสือวันแม่ สารคดี โฆษณา ข่าวกีฬาที่แสดงถึงการให้ความสำคัญของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ตลอดจนรายการนิตยสารทางโทรทัศน์ (Magazine) ที่มีดารานักแสดงออกมากล่าวถึงการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของตน จนทำให้เห็นได้ว่าขนาดแม่ชนชั้นสูง หรือปานกลาง หรือจะเป็นบุคคลชนชั้นใดก็ตาม ด้วยความเป็นแม่ สิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดก็คือการให้ลูกได้ดื่มนมแม่

เหล่านี้ส่งผลกระตุ้นต่ออารมณ์ ความรู้สึก และส่งผลโดยตรงต่อทัศนคติเรื่องนมแม่ของผู้เป็นแม่ ครอบครัวและชุมชน ที่สำคัญการรณรงค์ด้วยสื่อทางนี้สามารถลดข้อจำกัดด้านทักษะการอ่าน เพราะแค่เพียงได้ยินเสียง ก็จะเข้าใจโดยเฉพาะหากได้ยิน และได้เห็นบ่อยๆ

การอาศัยกลยุทธ์ทางการโฆษณาออกสื่อทำให้ กระทรวงสาธารณสุขเน้นให้ประชาชนรับทราบเรื่องราว การรณรงค์นมแม่ให้บ่อยที่สุด และจะสื่อให้เห็นเฉพาะข้อดี (บางครั้งอาจจะเกินจริงไปบ้าง) และนำมาตรการ ข้อบังคับต่างๆ เช่น “ห้ามโฆษณาชวนเชื่อ คุณประโยชน์ของนมผสมว่าสามารถทดแทนนมแม่ได้” มาสานต่อจากสื่อสิ่งพิมพ์ ทำให้การก่อกระแสทำได้ครอบคลุมยิ่งขึ้น คือ “เน้นการดื่มนมแม่ และไม่สนับสนุนการดื่มนมผสม”

- การสร้างกระแสผ่านอินเทอร์เน็ต

อินเทอร์เน็ต (Internet) เป็นสื่อรูปแบบใหม่ที่มาพร้อมกับเทคโนโลยีที่ทันสมัย สามารถพัฒนาเป็นการสื่อสาร 2 ทางได้ ผู้สนใจสามารถถามตอบได้ ซึ่งจะมีทั้งแบบทันที และเป็นลักษณะการฝากคำถามไว้เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ที่เข้ามาพบเห็นมาตอบหรือแสดงความคิดเห็นภายหลัง นอกจากนี้ยังนำข้อดีของสื่อทางโทรทัศน์ และแหล่งข้อมูลจากหนังสือมารวมกัน ทำให้ประชาชนสามารถค้นหาและเลือกเฉพาะประเด็นที่ตนเองสนใจ แต่สื่ออินเทอร์เน็ตนี้อาจจะมีปัญหาอยู่บ้าง ด้านข้อจำกัดเรื่องการกระจายสัญญาณอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ที่ต้องมีเงินทุนพอ ตลอดจนอาศัยทักษะการเรียนรู้ระดับหนึ่งจึงจะสามารถใช้ได้ ซึ่งมักจะพบได้เฉพาะในเมืองใหญ่ แหล่งชุมชนที่ไฟฟ้าเข้าถึงที่สำคัญสื่อทางนี้จะเหมาะสมและได้รับความนิยมกับประชากรรุ่นใหม่ ซึ่งก็คือ “คุณแม่มือใหม่ในสังคมเมือง”

การรณรงค์เรื่องนมแม่ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตนั้น กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ คุณแม่มือใหม่ซึ่งมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป เมื่อแม่มีบทบาททางสังคมมากขึ้น ต้องทำงานช่วยหารายได้เลี้ยงต่อครอบครัว ทำให้เวลาในการให้นมบุตรเหมือนคนในอดีตทำได้ยาก ดังนั้นการรณรงค์จึงอาศัย “ความทันสมัย” ผ่านการรณรงค์บน Web Site การให้ความรู้ในข้อมูลสุขภาพต่างๆ แต่ที่สำคัญ จะเห็นได้ว่าหากคุณแม่มีปัญหาด้านการให้นมลูกไม่ว่าด้านใดก็ตาม พื้นที่แห่งนี้ก็จะบอกหรือแนะนำให้ความช่วยเหลือ ให้แม่ผ่านปัญหาหรืออุปสรรคเหล่านั้นไปได้ โดยเฉพาะปัญหาด้านร่างกาย จะมีข้อมูลในการช่วยให้แม่ก้าวผ่านปัญหาเหล่านั้นไปได้

ทั้งนี้ยังมีการเจาะถึงตัวคุณแม่โดยตรงแบบเฉพาะราย เช่น การใช้ E-Mail ติดตามถึง การให้นมลูก, การทำโปรแกรมนมแม่ให้สอดคล้องกับพัฒนาการเด็ก การเสริมช่องทางพิเศษ สำหรับคุณแม่เมื่อมีปัญหา สามารถคุยผ่าน MSN หรือ Skype (โปรแกรมสำเร็จรูปที่สามารถ ถ่ายทอดทั้งภาพและเสียง) ทำให้แม่รู้สึกถึงการสนับสนุน การช่วยเหลือต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว ไม่ต้องหยุดงานเพื่อไปพบคุณหมอที่โรงพยาบาล

สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ด้วยความร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจในการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้ มุ่งเน้นให้มีความรู้ความเข้าใจจากทุกภาคส่วนทั้งภาค ีภาค ประชาชน ภาคราชการ ภาคเอกชนต่างๆ เพื่อให้เกิดความพร้อมในการพัฒนาและขับเคลื่อนทาง สังคม เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ให้เป็นรากฐานในการพัฒนาคนและ ประเทศชาติในอนาคตต่อไป

4.1.3 การรณรงค์เพื่อให้เกิดกระแสความนิยมนมแม่

มาตรการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างหนึ่งที่สร้างกระแสความนิยมนมแม่ได้อย่าง ดีก็คือการรณรงค์ โดยตามทฤษฎีการส่งเสริมสุขภาพแล้ว การรณรงค์เป็นการสร้างกระแสแบบภาพ ใหญ่ เน้นปริมาณผู้คนให้ได้รับสื่อ ซึ่งจะเป็นลักษณะสื่อทางเดียว จะไม่ลงรายละเอียดมาก ส่วนมาก จะเป็นถ้อยคำหรือประโยคสั้นๆ ให้พูดติดปาก

ในการรณรงค์ครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานจากภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยมุ่งเน้นให้ประชากรทั่วไปตระหนักถึงความสำคัญในการส่งเสริม สถาบันครอบครัวให้มีความมั่นคง เพื่อสร้างเด็กรุ่นใหม่ให้มีสุขภาพกายและจิตที่ดีรับใช้สังคม โดย ไม่ก่อให้เกิดปัญหา

โดยเริ่มจากสุขภาพแม่ลูก ความรักความผูกพันในครอบครัว ให้แม่มีเวลาเลี้ยงดูบุตร ให้ แม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ดังคำขวัญพระราชทานว่า “นมแม่คือหยดแรกของสายใยรักแห่งครอบครัว” หน่วยงานต่างๆ อาทิ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงแรงงาน กระทรวงอุตสาหกรรม เหล่านี้ต่างร่วมมือกันเพื่อ เสริมสร้างคำปณิธานดังกล่าวให้ประสบความสำเร็จ โดยได้มีการรณรงค์หลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็น การในส่วนเนื้อหาและรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งในด้านวิชาการ และด้านสังคม ศิลปวัฒนธรรม การ แสดงนิทรรศการต่างๆ เป็นต้น

ทุกวันที่ 1-7 หรือสัปดาห์แรกของเดือนสิงหาคมของทุกปี เป็นวันที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก จะร่วมกันรณรงค์ส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ หรือสัปดาห์นมแม่โลก World Breastfeeding

Week (WBW) ทั่วโลกต่างยอมรับว่า ในน้ำนมแม่มีสารอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของทารกอย่างครบถ้วน และมีภูมิป้องกันโรค

จากการให้ความสำคัญเหล่านี้เมื่อการรณรงค์ออกสู่สังคมเกิดขึ้น แน่ใจว่าการรับข้อมูลต่างๆ ย่อมเข้าสู่โสตประสาทของประชากรทุกเพศทุกวัย ก่อให้เกิดความตระหนักที่ไม่มากนักน้อย แต่หากมีการรณรงค์ส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง ก็ย่อมทำให้เกิดผลที่คล้อยตามการผลักดันนั้นเป็นอย่างมาก

ประเด็นสำคัญที่กลุ่มนมแม่ใช้ในการสื่อสารเพื่อการรณรงค์ คือ ใช้รูปแบบการสื่อสารในการสร้างและขยายกลุ่ม โดยใช้การสื่อสารแบบปากต่อปากและการสื่อสารผ่านการเชื่อมต่อ (Connection) เป็นหลัก รวมทั้งใช้การสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านทางสื่อกิจกรรมในรูปแบบคุณแม่อาสาโดยการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างคุณแม่สู่คุณแม่ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายได้ มีการสื่อสารผ่านหน่วยงานที่หลากหลาย โดยดึงความถนัดหรือความชำนาญเฉพาะด้านของแต่ละฝ่ายมาสนับสนุนในการดำเนินงานซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังแสวงหาความร่วมมือจากสื่อมวลชนเพื่อสร้างกระแสเรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ให้แพร่หลายในสังคม มีการจับกระแสช่วงเทศกาลหรือวันสำคัญเพื่อให้เกิดความน่าสนใจ และใช้ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายเพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ตรงตามความต้องการของผู้รับสารแต่ละกลุ่ม

4.1.4 การสร้างกระแสความนิยมนมแม่ผ่านวาทกรรมความเป็นแม่

หากจะกล่าวถึงสถานะความเป็น “แม่” ของผู้หญิงคนหนึ่ง ก็คงไม่อาจที่จะละเลยการกล่าวถึงฐานะในการเป็น “ผู้หญิง” และ “เมีย” ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถาบันครอบครัว “ความเป็นแม่” “ความเป็นผู้หญิง” และ “ความเป็นเมีย” ถูกร้อยเรียงเชื่อมต่อโดยไม่อาจแยกจากกันได้ อย่างเด็ดขาด สถานภาพทั้ง 3 ประการนี้มีความเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง

จากความเชื่อที่ว่าหน้าที่และบทบาทของผู้หญิงคือการเลี้ยงดูลูก ทำงานบ้าน ดูแลครอบครัว และมองว่าบทบาทเหล่านี้เป็นบทบาท “ทางธรรมชาติ” นำไปสู่การสร้างความชอบธรรม (หรือเหตุผล) ที่ว่าแม่ที่ดีต้องรักลูกและมอบแต่สิ่งที่ดี พร้อมสรรหาสิ่งที่ดีที่สุดในให้แก่อลูก โดยปัจจุบันสิ่งที่ดีที่สุด นั่นก็คือน้ำนมแม่ จนทำให้การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่กลายมาเป็นสิ่งที่แม่ที่ดี ที่ต้องมอบให้แก่อลูกไปเสียแล้ว

ด้วยสภาพปัจจุบันผู้หญิงต้องมีบทบาทด้านหน้าที่การงานนอกบ้าน เพราะต้องหารายได้ หรือเพื่อให้เกิดความสำเร็จในการประกอบชีวิต แต่หากเมื่อผู้หญิงต้องรับผิดชอบบทบาทหน้าที่ในบ้านที่มากขึ้นอย่างเช่นการมีลูก จึงทำให้ผู้หญิงบางรายต้องเลือกที่จะประสบความสำเร็จในหน้าที่

การงานหรือความสมบูรณ์ของครอบครัว แต่ในกรณีหญิงชนชั้นล่างแน่นอนว่าการหารายได้เป็นสิ่ง ที่จำเป็น เพราะต้องนำเงินมาใช้สอยในครอบครัวและลูกที่มีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง การเป็นแม่จึงเป็น ภาระที่หนักหับพวกเธอ แต่หากว่าเป็นหญิงชนชั้นกลางหรือสูง แน่นอนว่าเธอสามารถเลือกได้ ระหว่างการทำงานกับการเลี้ยงลูก แต่เมื่อเธอเลือกที่จะทำงาน ด้วยความเป็นแม่เธอก็จะลูกสังคมหา ว่าเป็นผู้หญิงที่บกพร่องหน้าที่ในความเป็นแม่ เป็นแม่ที่แย่เพราะไม่อยู่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในสังคมที่ มีการกล่าวขานถึงความเป็นแม่ที่ต้องเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ไว้อย่างเข้มข้น จึงทำให้ผู้หญิงเลือกที่จะเป็น แม่ที่ดีในการเลี้ยงลูก ให้นมอยู่กับบ้าน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ไม่ว่าผู้หญิงจะอยู่ในชนชั้นใด จะมีฐานะ ดีแค่ไหน ท้ายที่สุดผู้หญิงก็ต้องเป็นหลักในการเลี้ยงลูก

บรรทัดฐานเกี่ยวกับความเป็นแม่ ส่งผลให้เกิดแนวโน้มที่ผู้หญิงจะอยู่ในสถานการณ์ที่ เป็นผู้ผิดได้ในหลายทาง เพราะการปฏิบัติตามบรรทัดฐานแห่งความเป็นแม่ ได้ผูกติดกับการเลี้ยงดู ลูก และด้วยสถานการณ์ปัจจุบันที่ได้ผูกวิธีการเลี้ยงลูกกับการเป็นแม่ที่ดีไว้กับน้ำนมแม่ จึงทำให้แม่ ติดกับดักของสังคมไว้อย่างง่ายดาย เมื่อมีการรณรงค์เผยแพร่คุณค่าของน้ำนมแม่

“ มันเป็นการให้ความรัก ความอบอุ่นแก่ลูก เป็นสายใยรักที่ทำให้ผูกพันกันระหว่าง แม่กับลูก เพราะจะไปไหนมาไหนลูกก็อยู่กับเรา เพราะเขากินนมจากอกเรา ”

(พีรัตน์, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

เธอยังให้คำนิยามของแม่ที่ดีของเธอว่า

“ คือการให้สิ่งที่ดีที่สุดให้กับลูกเราตลอดเวลา เป็นการทำหน้าที่และการปกป้อง ลูกจากอันตรายทั้งปวง ”

(พีรัตน์, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

การสร้างกระแสของความเป็นแม่ที่ดีว่าด้วยการเลี้ยงลูกที่เหมาะสม แม่ในฐานะของผู้ที่ ติดกับดักทางสังคมแต่แรกว่า ต้องเป็นแม่ในแบบฉบับที่ดีที่สังคมยอมรับ ถึงการเป็นแม่ที่รักลูก อย่างไม่มีเงื่อนไข มอบแต่สิ่งที่ดีที่สุดให้กับลูก เสียสละตนเองเพื่อลูกโดยไม่เรียกร้องสิ่งใด เหล่านี้ ได้ปลูกฝังถึงความเป็นแม่ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อน้ำนมแม่กลายเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับลูก ด้วยความเป็นแม่ที่ดีก็ต้องมอบสิ่งนั้นให้กับลูกด้วยเช่นกัน

คำนิยามของความเป็นแม่ที่ดีจึงผูกติดกับการให้นมแม่ และเมื่อใดที่แม่สามารถเลี้ยงลูก ได้ถูกต้อง คือ เลี้ยงลูกด้วยนมตนเองเพียงอย่างเดียว 6 เดือน และเลี้ยงต่อไปควบคู่กับอาหารเสริมจน ลูกอายุครบ 2 ปี ยังเป็นการแสดงถึงความรักที่ยิ่งใหญ่ที่แม่จะมอบให้กับลูก เพราะมันคือสิ่งที่ดีที่สุด สำหรับลูก เป็นสิ่งที่ถูกต้องในการเลี้ยงลูกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

4.2 เสี่ยงสะท้อนต่อกระบวนการสร้างกระแสมโนมแม่

การให้ความหมายของผู้หญิงถูกซึมซับการให้ความหมายของร่างกาย โดยแฝงมาในรูปของความรู้ อำนาจรัฐ การเมืองของประเทศ นโยบายจากกระทรวงสาธารณสุข ทำให้มีผลต่อภาพลักษณ์และการแสดงออกของผู้หญิงในแต่ละยุคแตกต่างกัน สถาบันทางการแพทย์มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับสุขภาพ และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้หญิงเป็นอย่างมาก เนื่องจากความรู้ทางการแพทย์ เป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับความก้าวหน้า ความทันสมัย

องค์ความรู้ใหม่ๆ จากสถาบันการแพทย์ นโยบายที่องค์การอนามัยโลก (WHO) และองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) กำหนดเรื่องเกี่ยวกับอนามัยและสุขภาพของแม่และเด็ก โดยให้เด็กทารกควรได้รับนมแม่อย่างน้อย 6 เดือน จึงเกิดนโยบายและสร้างกลยุทธ์ต่างๆ ในการรณรงค์ให้ทั่วโลกได้รับรู้ถึงคุณค่าและประโยชน์ของนมแม่ ซึ่งมีการเผยแพร่และรับรองโดยทางการแพทย์ทั้งสิ้น

เมื่อร่างกายของผู้หญิงถูกนำเสนอด้วยภาพตัวแทนที่มีความหมายของการเป็นแม่ที่ดี มีหน้าที่เลี้ยงลูกด้วยนมอย่างน้อยเป็นเวลา 6 เดือน เพื่อให้เด็กทารกมีสุขภาพแข็งแรงตามนโยบายของรัฐ และความเป็นสากล

ปัจจุบันความเป็นแม่ที่ดีได้ผูกกับการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ การผลิตซ้ำและตอกย้ำภาพของความเป็นแม่ที่ดีของสังคม เป็นการยืนยันการทำหน้าที่ของแม่ที่ดี ที่ผู้หญิงทุกคนสามารถทำได้ แต่ถ้าหากผู้ใดไม่พร้อมหรือไม่สามารถปฏิบัติได้ ก็จะมีลักษณะของ “ความเป็นอื่น” แต่โดยที่นโยบายสังคมที่เกิดขึ้นในประเทศไทย เป็นการรับแบบอย่างมาจากต่างประเทศ และเป็นไปเพื่อการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น จึงมักออกมาในรูปแบบของการควบคุม จัดระเบียบด้วยการวางแผนโดยอ้างจากเหตุผล นโยบายที่เกิดขึ้นต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ นักวางแผน เป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งอาจจะไม่ทราบสภาพปัญหาที่แท้จริง แต่เป็นการทำนโยบายที่ผูกติดกับกระแส

4.2.1 เสี่ยงสะท้อนของแม่ต่อนโยบายของรัฐ

เมื่อนมนุษย์สามารถขยายขอบเขตทางการรับรู้ และความรู้ของตนเองได้มากขึ้น จากการประดิษฐ์ คิดค้นเครื่องมือเครื่องใช้ ที่สามารถพิสูจน์และเห็นจริงได้ จนได้ลบล้างความเชื่อทางศาสนาอย่างสิ้นเชิง จึงเกิดความเชื่อถือศรัทธาและเกิดการพัฒนาวิทยาการความรู้ จนกลายมาเป็น “ทรรศนะแม่บทพื้นฐานวิทยาศาสตร์” (scientific paradigm) วิทยาศาสตร์จึงเป็นชุดของความรู้ที่ครอบงำวิธีคิดของผู้คนมาจนถึงยุคสมัยปัจจุบัน

เมื่อวิทยาศาสตร์กลายเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่สุด และเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ประกอบกับเมื่อรัฐ ต้องการให้ประชาชนเป็นอย่างที่อยากให้ เป็น ในกรณีนี้ให้เด็กแรกเกิดได้รับ

น้ำนมจากอกแม่ รัฐจึงใช้วิทยาศาสตร์กับความเป็นแม่มาเชื่อมโยงกันอย่างมีนัยยะ โดยใช้ความเป็นแม่ที่ดีจะต้องมีความรู้ “ที่ถูกต้อง” ในการเลี้ยงลูก ซึ่งความรู้ในที่นี้คือการยอมรับเอาความรู้ของแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์สุขภาพมาใช้

กลยุทธ์ของการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่จึงเริ่มต้นจากโรงพยาบาล โดยใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์มาเป็นตัวขับเคลื่อนหลักออกมาสู่สังคมอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ทุกครั้งที่แม่ได้เข้าโรงพยาบาลเพื่อทำการฝากครรภ์ (ซึ่งไม่ต่ำกว่า 4 ครั้ง) แม่ก็จะได้รับความรู้ถึงการต้องเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ และเมื่อออกโรงพยาบาลสังคมก็ยังมีกรกล่าวขานว่าต้องเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

ผลของการได้รับดังกล่าวมีผลอย่างมากกับแม่ทุกทั้งหลาย โดยเฉพาะพีรรัตน์ ที่เธอมีทัศนคติและความรู้สึกถึงการให้นมแม่ที่เปลี่ยนไป ทำให้เธอรู้สึกเสียใจที่ไม่ได้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่กับลูกคนแรก เธอจึงตั้งปณิธานกับตัวเองว่าจะเลี้ยงลูกด้วยนมแม่กับลูกคนที่สองนี้ให้ได้ตามคำแนะนำทางการแพทย์

“ ต่อมาเมื่อเริ่มเห็นข้อมูล มันซึมซับเรามาเรื่อยๆ ถ้าใครได้รับตรงนี้ก็ค่อนข้างคล้อยตามกันไปทุกอย่างมันอยู่ที่ความรู้ ถ้ามีการให้ข้อมูลที่ถูกต้อง ”

(พีรรัตน์, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

ซึ่งพีรรัตน์เธอก็ได้เอาจริงเอาจังกับการเลี้ยงลูกให้ถูกต้องตามหลักทางการแพทย์ที่ได้ให้คำแนะนำมาเป็นอย่างยิ่ง ขนาดแฟนของเธอเอาขนมให้ลูกเธอกิน เธอยังทวาดใส่แฟนของเธอ ซึ่งแฟนเธอก็ว่าว่าไม่ต้องเคร่งครัดขนาดนั้นก็ได้อ แต่เธอไม่ยอมเธอบอกว่าคิดจะทำไรก็ต้องทำให้ถึงที่สุด

ในปัจจุบันนี้เธอได้กลายเป็นทีมวิทยากรของกลุ่มนมแม่ซึ่งเธอภูมิใจมาก ได้มีโอกาสนำประสบการณ์ของตัวเองไปถ่ายทอดให้คนอื่น ด้วยความคิดว่าเธอมีโอกาสในการเลี้ยงลูกอีกครั้งหนึ่ง และเสียใจในการเลี้ยงลูกคนแรกที่ไม่มีโอกาสกลับไปแก้ตัวได้ เธอก็เลยอยากให้คนอื่นไม่เป็นอย่างเธอ อัตลักษณ์ความเป็นแม่ของเธอรู้สึกว่าการสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเมื่อได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดประสบการณ์การให้นมแม่ของเธอให้แม่คนอื่นๆ และจากการได้เป็นทีมวิทยากรผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ดังกล่าว ก็ทำให้พีรรัตน์เกิดควมมีคุณค่าในตนเองที่สูงขึ้น ด้วยเหตุนี้พีรรัตน์จึงได้สมยอมต่อกระแสความนิยมแม่เป็นเป็นอย่างดี และเข้มงวดกับการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของเธอยิ่งขึ้นอีกด้วย

กรณีของพีรรัตน์แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการดึงแม่มาเข้าร่วมสมาชิกนมแม่ ที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียว 6 เดือน และเลี้ยงควบคู่กับอาหารเสริมจนอายุครบ 2 ปี ซึ่งในตอนแรกดูเหมือนจะเป็นการสร้างจิตสำนึกความเป็นแม่ ความมั่นใจในตนเอง เรียนรู้ประสบการณ์

ร่วมกันแต่จะเห็นได้ว่าในกลุ่มนมแม่นี้มีแพทย์เป็นผู้นำและกำกับการอบรม/ประชุมกลุ่มมาคอยกำกับอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่แฝงด้วยอำนาจความรู้วิทยาศาสตร์ตะวันตกโดยมีการปรับเปลี่ยนและตีความใหม่ ไปพร้อมๆ กัน

แต่แม้อีกส่วนหนึ่งก็ไม่ได้มีความคิดและความรู้สึกลอยตามเหมือนพีร์ตัน มีแม่บางคนที่เธอก็เคยมีประสบการณ์การเลี้ยงลูกด้วยเช่นกัน ที่คิดว่านมแม่ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับลูกเพียงหนึ่งเดียว เมื่อให้นมแม่ไม่ได้นมชงก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่ง อย่างเช่นกรณีพีโก้ ที่เธอมีปัญหาในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เธอมีน้ำนมที่น้อย จึงทำให้ลูกเธอได้รับน้ำนมในปริมาณน้อยไปด้วย

“ ให้นมชงไปให้สิ้นเรื่องสิ้นราวก็ไม่ได้ ลูกก็จะไม่ต้องมาน้ำหนักตัวลดลงอย่างนี้ จะได้ออกโรงพยาบาลได้สักที ... ลูกคนก่อนหน้านี้คลอดที่โรงพยาบาลอื่น อยู่โรงพยาบาลนั้นสองวัน ให้นมลูกครั้งเดียว จากนั้นก็ให้นมชง ไม่เห็นต้องทำแบบนี้เลย ”

(พีโก้, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

นิยามสุขภาพของแม่ก็อาจต่างกับการแพทย์ ที่แม่ต้องการเพียงแค่เห็นลูกอ้วน ซึ่งเป็นค่านิยมที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ในอดีตแล้วว่า การเลี้ยงลูกเล็กให้อ้วนเป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง นิยม เพราะดูแข็งแรง น่ารัก ใครเห็นก็ชอบอุ้มและทักทายเป็นประจำ

ในปัจจุบันค่านิยมนั้นถูกมองว่าผิด พร้อมกับเมื่อศูนย์นมแม่แห่งประเทศไทยได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุสำคัญที่สุดซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว 6 เดือน ว่าเป็น “ค่านิยม” และ “ความเชื่อ” โดยเฉพาะความเชื่อที่ว่าเด็กอ้วน คือ เด็กที่มีสุขภาพแข็งแรง ซึ่งมันขัดแย้งกับการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว 6 เดือน

เมื่อนโยบายการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่บอกให้แม่เลี้ยงลูกด้วยนมตนเองเพียงอย่างเดียวเพื่อประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับแม่และลูก ในส่วนที่แม่มีปัญหาและอุปสรรคในการให้นมลูก แน่นอนว่าลูกย่อมมีน้ำหนักที่น้อยหากได้รับนมในปริมาณที่น้อย ซึ่งเมื่อลูกตัวเล็กดูไม่สมส่วนที่ควรจะเป็นที่แม่สังเกตได้ แม่ย่อมวิตกและไม่อยากให้ลูกดูตัวเล็กเพราะดูสุขภาพไม่แข็งแรง ทางเลือกที่ลูกจะตัวใหญ่ขึ้นย่อมเกิดขึ้นมาในความคิดแม่ และแม่ก็ต้องเลือกทางเลือกนั้นหากมันจะทำให้ลูกเธอดูดีขึ้น อย่างเช่นกรณีพีโก้ที่อยากให้ลูกแลดูสุขภาพดี เพราะลูกของเธอตัวเล็กเนื่องจากได้รับน้ำมน้อย ทางเลือกของเธอก็คือนมชง เพราะนมชงก็ช่วยให้เธอเลี้ยงลูกคนก่อนๆ ได้โตและดูดีได้

“ เห็นมะ! อ้วนขึ้นมาละ จากแต่ก่อนที่ดูแห้งเหี่ยวเห็นแล้วก็ใจไม่ดี ”

“แต่ก็ไม่มีใครสุขภาพไม่ดีนะ จะว่าเป็นอะไรก็ไม่เป็นอะไร แต่อนาคตก็ไม่แน่นอนนะ
จะว่าน้ำหนักตัวน้อยก็ไม่น้อย จะว่าเป็นตัวเหลืองก็ไม่เหลือง ก็ดีทุกคน ไม่เห็นใคร
จะเป็นอะไร”

(พีโก, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

ความคาดหวังเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ให้พีโกเป็นแม่ที่ดี คือดูแลลูกให้ดี รับผิดชอบลูก
อย่างเต็มที่ ให้นมแม่อย่างเดียวในระยะเวลาที่เหมาะสม ทำให้เกิดภาวะกับซังใจและพีโกได้
พยายามต่อสู้ด้วยวิธีของเธอคือ ให้นมทั้งสองอย่างคือนมผงและนมแม่ แต่มันกลับทำให้เจ้าหน้าที่
สาธารณสุขและเพื่อนบ้านคิดว่าเธอเกียจคร้าน และทำหน้าที่แม่ไม่ครบถ้วน

พีโกเธอไม่ได้ปฏิเสธทฤษฎีและการปฏิบัติที่การแพทย์แนะนำ แต่บางอย่างก็ทำให้ขัดกับ
สิ่งที่เธอเคยกระทำมา ดังเช่นการให้ลูกดูดนม ที่การแพทย์แนะนำว่าไม่ควรให้ลูกดูดนมจากขวด
เพราะจะทำให้เด็กติดขวดนม แล้วจะไม่ยอมดูดนมแม่ แต่พีโกเองเธอให้ดูดทั้งนมแม่และนมจาก
ขวดนม เพราะเป็นสิ่งที่เธอเคยทำเป็นประจำกับลูกคนก่อนหน้านี้ทุกๆ คน และลูกเธอก็ดูดได้ทั้ง
สองอย่างโดยไม่ติดกับการดูดอย่างใดอย่างหนึ่ง

“ถ้าให้ดูดแต่ขวดนมเพียงอย่างเดียวก็คงติดขวดนม แต่นี่ให้ดูดทั้งสองอย่าง มันก็
ชินเองแหละ ”

(พีโก, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

รวมทั้งข้อมูลที่ว่าต้องให้ลูกดูดนมแม่เพียงอย่างเดียวจนครบ 6 เดือน แล้วจึงค่อยเริ่มให้
ควบคู่กับอาหารเสริมจนอายุครบ 2 ปี แต่ในความคิดของพีโกแม่อีกคนหนึ่งคิดว่า น้ามนแม่มี
ประโยชน์ก็จริง หากเราให้ลูกดูดนมอย่างเต็มที่ช่วงแรกหลังคลอด ส่วนตัวพีโกเองก็ได้ให้นมแม่
อย่างเต็มที่จนอายุครบ 2 เดือน จากนั้นก็เริ่มให้นมผงเสริมสลับกับนมแม่ เพราะเธอต้องเตรียมพร้อม
ให้ลูกกินนมผงให้ขณะที่เธอต้องออกไปทำงานเนื่องจากลาคลอดได้ 3 เดือน

หากจะให้บีบน้ามนให้ลูกช่วงเวลากลางคืนหรือก่อนไปทำงาน มันเป็นไปได้ยากเพราะ
เมื่อกลับจากการทำงานเธอก็ล้าแล้ว การบีบนมให้ลูกไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะน้ามนจะออกทีละน้อย
กว่าจะบีบให้เพียงพอกับความต้องการแก่ลูกในแต่ละวันต้องใช้เวลาค่อนข้างมาก เธอก็อยากใช้เวลา
นั้นกับครอบครัว กับการเล่นและดูแลลูกมากกว่า

จะเห็นได้ว่าการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่กลายมาเป็นสิ่งที่แม่ต้องทำ เพื่อประโยชน์แก่ลูก แก่
ตนเอง เนื่องด้วยเป็นสิ่งที่สังคมคาดหวังที่ผู้เป็นแม่จะปฏิบัติต่อลูกของตน หากเมื่อใดที่ผู้เป็นแม่ไม่
สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมตนเองได้ เธอก็จะเกิดความเครียดเกิดขึ้น โดยเฉพาะแม่ผู้เป็นบุคลากรทาง
การแพทย์ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่สังคมจะให้ความคาดหวังที่มากกว่าแม่ทั่วไป เมื่อแม่กลุ่มบุคลากรทาง

การแพทย์นี้ไม่สามารถให้นมลูกได้ เธอก็จะยิ่งเกิดความเครียดมากกว่าแม่ทั่วไปด้วยเช่นกัน ดังเช่นกรณีศึกษาของพี้อกับพินุช พยาบาลวิชาชีพ

“ ลูกกินนมบ่อย พี่จึงจี๋เกียจเข้าไปขอนมบ่อยๆ จึงแอบไปซื้อมาขงเอง พอพยาบาลกับหมอมาเจอก็คำที่ชะยกใหญ่ ว่าพี่ว่าเป็นพยาบาลก็น่าจะรู้ว่านมแม่ดีแค่ไหน ทำไมไม่พยายามให้ลูกกินให้ได้ และกฎของที่นี่ไม่ให้แม่เอานมขงมาให้ลูกเอง แล้วทำไมไม่ทำตาม รู้ทั้งรู้ ”

(พินุช, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2552)

ความคาดหวังทำให้แม่เกิดความกดดันขึ้นในตัวเอง แต่จะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับว่าเป็นพื้นที่อะไร และกับใคร อย่างในพื้นที่ของโรงพยาบาล แน่แน่นอนว่าวิทยาศาสตร์การแพทย์เป็นสิ่งที่ถูกต้องและบุคลากรร่วมกันยึดมั่นและปฏิบัติตามข้อตกลงที่มีร่วมกัน จนทำให้อาจมองข้ามเงื่อนไขบางประการที่บุคคลไม่สามารถปฏิบัติได้

4.2.2 เสียงสะท้อนของแม่ต่อวิธีปฏิบัติการของโรงพยาบาล

เมื่อกระทรวงสาธารณสุขมีมาตรการให้ทุกโรงพยาบาลของภาครัฐต้องรับนโยบายโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่ลูก ซึ่งเป็นตัวกำหนดอยู่แล้วว่าแม่ที่มาคลอดกับทางโรงพยาบาลต้องเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียว และหากโรงพยาบาลไหนทำให้แม่สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียวจนครบ 6 เดือนแรก ยังเป็นสิ่งที่ทุกโรงพยาบาลปรารถนาอยากให้เป็น เพราะมันคือการบอกถึงความสำเร็จของหน่วยงาน

เหล่านี้นั้นเป็นการทำให้ทุกสถานพยาบาลที่รับนโยบายนี้ต้องทำให้สำเร็จ ซึ่งก็คือทำทุกวิถีทางที่ให้แม่ที่มาใช้บริการเลี้ยงลูกด้วยนมตนเองจนครบ 6 เดือน มองเพียงแค่ตัวชี้วัดของหน่วยงานที่ต้องทำให้สำเร็จ โดยคิดว่าตัวชี้วัดนั้นดีที่สุดสำหรับผู้รับบริการแล้ว ซึ่งมันอาจทำให้มองข้ามเงื่อนไขบางประการของผู้เป็นแม่แต่ละคนที่มีแตกต่างกันไป

อย่างกรณีพี๊ไก่ที่เธออยู่ในโรงพยาบาลเป็นระยะเวลานาน 5 วัน ซึ่งเป็นเวลาที่ค่อนข้างนานกว่าปกติเพราะว่า เธอไม่มีน้ำนมให้ลูก จึงเป็นเหตุให้น้ำหนักลูกของเธอลดลง จากแรกคลอดที่หนัก 2,800 กรัม เหลือ 2,500 กรัม ซึ่งทางโรงพยาบาลมีมาตรการว่าเด็กต้องมีน้ำหนักก่อนออกโรงพยาบาล ต้องไม่ลดลงมากกว่า 7% ของน้ำหนักแรกคลอด ซึ่งในกรณีของลูกพี๊ไก่ก็ต้องไม่ต่ำกว่า 196 กรัมจากน้ำหนักแรกคลอด

“ อยากกลับไปก็ได้กลับ เขาบอกว่าลูกเราน้ำหนักตัวน้อย ยังไม่แข็งแรง ”

ตัวพี่ไก่อเองก็คงหนีไม่พ้นในการได้ถูกกระตุ้นเต้านมนี้เพื่อให้แม่มีน้ำนมให้ลูก และเธอก็ได้รับความเจ็บปวดนั้น ในการถูกกระตุ้นเต้านมนี้

“ จะอะไรกันหนักกันหนาที่ไม่รู้ กับเต้านมเนี่ย! จะเป็นครั้งแรกก่อนวันแล้วนะถ้าไม่นวดก็ประคบ ไหนต้องมาคืนให้ลูกกินอีก และยังต้องมาบีบน้ำนมใส่ขวดอีก ... นั่นก็บีบซะแรงซะ เจ็บก็เจ็บ ”

ส่วนพี่อู๋ แม่ผู้ที่ต้องการให้นมลูกแต่มีปัญหาหัวนมสั้นและน้ำมน้อย เธอก็ขอเข้ารับบริการจากคลินิกนมแม่ ในโรงพยาบาลที่รับนโยบายสายสัมพันธ์แม่ลูกโรหนึ่ง ทางโรงพยาบาลก็ได้ทำการกระตุ้นน้ำนมให้ ทำการกระตุ้นจนเธอเจ็บและไม่อยากให้การกระตุ้นนี้อีก

“ พอไปถึงเขาก็ทั้งบีบทั้งนวด ช่วยกันสองคน คนละข้าง คิดดูนะจากที่เต้านมแข็งๆ จะทำให้นุ่มอะ ไม่ใช่ น้ำตาแทบไหลนะ ไหลโละๆ เลยแหละเจ็บมากๆ เป็นแบบนี้สามวันอะ ตอนแรกเราไปวันเดียว วันต่อไปคิดว่าจะไม่ไปแล้ว แค่วันแรกทำเราเจ็บเลยอะ ”

จากการที่น้ำนมที่ให้แก่บุตรมีน้อยทำให้น้ำหนักตัวของเด็กลดลงมากกว่าเกณฑ์ที่ทางโรงพยาบาลตั้งไว้จึงทำให้แม่ต้องนอนโรงพยาบาลที่นานวันขึ้น เพื่อทางโรงพยาบาลจะได้ทำการกระตุ้นน้ำนมเพื่อให้ลูกได้กินน้ำนมแม่ และเพื่อให้ทางโรงพยาบาลมั่นใจว่าหากแม่กลับออกจากโรงพยาบาลไปแล้วจะสามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้ แต่จากที่แม่ได้นอนโรงพยาบาลที่นานขึ้นก็ทำให้แม่รู้สึกไม่มีความสุข อยากกลับบ้านเพราะในการนอนโรงพยาบาลนี้ยอมมีค่าใช้จ่ายในปริมาณที่มากพอสำหรับแม่ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่หาเช้ากินค่ำ

“ ดายหละสิ จะเอาเงินที่ไหนมาให้ เงินตั้ง 4-5 พันบาท เงินนี้กว่าจะหามาได้เป็นเดือน (ถอนหายใจ) ...เราบอกว่า ไม่เอาไม่อยู่ ไม่มีเงิน เขาก็บอกว่าจะลดให้เหลือแค่ 300 บาท ต่อวัน ”

(พี่ไก่อ, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

“ ที่แรกก็ทนได้นะ คิดว่าไม่กี่วันคงได้ออก แต่นี่อะไร จะเป็นอาทิตย์ที่ต้องอยู่โรงพยาบาล ”

(พี่อู๋, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

ด้วยความที่เป็นแม่จะทนไม่ได้ที่เห็นลูกร้องไห้อย่างหาสาเหตุไม่ได้ และเป็นความทรมานที่ทราบว่าร่องจากการหัวนมที่เป็นปัญหาที่สามารถแก้ไขได้โดยการให้นมขงเสริม แต่เมื่อถูกอบรมมาจากโรงพยาบาลให้มีทัศนคติต่อนมแม่ที่มีคุณค่าดีกว่านมขงมาก ได้กลายเป็นข้อจำกัดให้กับคุณ

แม่มือใหม่ แล้วเมื่อใดที่ลูกไม่ได้กินอะไรเลย แม่ยอมไม่รู้สึกลบยาใจ ด้วยความพยายามที่จะให้นมแม่แก่ลูก แต่ให้ไม่ได้ นมขงจึงเป็นทางเลือกทางหนึ่งที่แม่มองเห็น

“แต่น้ำนมมันก็มีน้อย ให้ลูกดูดแล้วมันไม่ออก ก็สงสารลูกจึงให้นมขง... ทางโรงพยาบาลก็บอกว่า คุณแม่ต้องอดทนแต่เราก็พยายามแล้วนะ มันก็ยังน้อยอยู่ ”
(พี้อย, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

“ เวลาลูกกินนมแม่แล้วรู้สึกว่ามันไม่ทันใจเราจึงให้นมขงสลับไปด้วย เห็นเค้าบอกว่าถ้าให้ลูกดูดนมจากขวดแล้วลูกจะติดขวดนม แต่ลูกก็ไม่ติดนะ ”
(พี้อย, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

จากการพยายามของโรงพยาบาลที่ต้องการให้แม่เลี้ยงลูกด้วยนมตนเองให้ได้และเลี้ยงได้ดี ในการสอนและทำการกระตุ้นน้ำนมเป็นสิ่งที่ทางโรงพยาบาลทำกับแม่ที่ไม่สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมตนเองได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทางเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลต้องทำให้สำเร็จตามเป้าหมายที่องค์กรตั้งไว้ ซึ่งจะเห็นได้ว่ารัฐสมัยใหม่ใช้อำนาจแห่งความรู้ในเรื่องการแพทย์สมัยใหม่ เข้าไปยึดอำนาจอธิปไตยเหนือพื้นที่บนร่างกายของพลเมืองไปควบคุมและจัดการดูแลแทน (ทวิศักดิ์ เผือกสม, 2543: 85) จนบางครั้งอาจมองข้ามความรู้สึกที่อัดอั้นในใจลึกๆ ที่แม่ไม่อาจบอกหรือระบายออกมาได้ ดังเช่นกรณีศึกษาของพี้อย ที่พูดออกมาอย่างมีความอัดอั้นในใจเป็นที่สุด

“ คนที่ไม่ได้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จริงๆ เขาเจ็บนม เขาไม่มีจริงๆ แต่เขาก็มีความพยายามนะ เขามีความพยายามทุกอย่างกินน้ำอุ่น หออะไรมากินที่คิดว่าจะมีน้ำนมเพื่อให้มีน้ำนมให้ลูก แต่มันก็ไม่มี มันก็ช่วยไม่ได้.... อ้อยก็อยากให้ลูกอ้อยกินนมแม่ แต่ตอนนั้นมันไม่มีจริงๆ แล้วมันก็เจ็บเราก็อายุทุกอย่างแต่มันไม่มี มันต้องใช้เวลาอยู่ๆ จะให้มีเลย มันไม่ใช่... เราฝึกคนเดียวยังคิดว่า ถ้าเราทำอย่างนั้น (บีบ นวด ประคบ) จะให้มีภายในวันสองวันมันเป็นไปได้ อย่างที่ไปคลินิกนั้น (คลินิกนมแม่) พี่ร้องไห้ออกมาเลย เราออกมาที่บ้านพยายามทีละเล็กละน้อย ค่อยเป็น ค่อยไปมันก็ได้ ”

จากการแพทย์ที่มองเพียงด้านเดียว ที่ต้องให้น้ำหนักตัวทารกเพิ่มขึ้นให้ได้ ด้วยการได้รับนมจากแม่ ในขณะที่แม่ไม่สามารถให้นมได้นั้น มันทำให้แม่เกิดความทุกข์ทรมานในการพยายามให้มีน้ำนมแก่ลูก จากการศึกษาของ ก้องสกุล กวินวิกุล (2545) ได้กล่าวว่า รัฐได้มีการจัดการร่างกายของพลเมืองนั้นมีขอบเขตครอบคลุมทั้งในระดับประชากรและในระดับชีวิตประจำวันโดยทั้ง 2 ระดับนี้มีความเกี่ยวข้องกันอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ รัฐได้ใช้วิธีการต่างๆ เพื่อควบคุม

ร่างกายพลเมือง ร่างกายยังอยู่ในฐานะโครงการ (Projects) ซึ่งยิ่งสมบูรณ์มากเท่าไร ก็จะยิ่งสื่อถึงอัตลักษณ์ของสังคมและชาติมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้นที่รัฐใช้มาตรการทางการแพทย์มาใช้กับความเป็นแม่ในการบังคับแม่ ว่าต้องให้นมแม่แก่บุตรเพียงอย่างเดียว

4.2.3 เสียงสะท้อนของแม่ต่อวาทกรรมความเป็นแม่

เนื่องจากผู้หญิงเป็นผู้ตั้งครรภ์และการผลิตสมาชิกใหม่ บรรทัดฐานแห่งความเป็นแม่จึงกำหนดบทบาทของผู้หญิงต่อภาระรับผิดชอบในการเลี้ยงดูลูก โดยบรรทัดฐานเกี่ยวกับความเป็นแม่นี้ ได้รับการสนับสนุนถ่ายทอดผ่านทางกระบวนการจัดกลาทางวัฒนธรรม โดยเกิดภาพตัวแทนที่เรานึกถึงก็มักจะเป็นภาพของผู้หญิงที่ใจดี เอื้ออาทร มีความรักให้ลูกอย่างไม่มีเงื่อนไข พร้อมจะเสียสละและทำทุกอย่างเพื่อความสุขของลูก ฉะนั้นการละเมิดบรรทัดฐานแห่งความเป็นแม่นี้จึงถูกมองว่าเป็นความเบี่ยงเบน เช่น การไม่ใส่ใจเลี้ยงดู การทอดทิ้งลูก เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ได้รับแรงกดดันและการลงโทษจากสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม นับตั้งแต่การชุบชิบนินทาจนกระทั่งการประณาม หรือการตัดการสมาคมด้วย

เมื่อประเทศไทยได้เปิดรับ “ความเป็นสมัยใหม่” จากภายนอก โดยเฉพาะตะวันตก แน่นนอนว่าย่อมทำให้เกิดการนำเข้ามาซึ่งแนวความคิดแบบวิทยาศาสตร์ด้วย วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ ซึ่งรวมถึงแนวคิดในเรื่องต่างๆ ตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดก็คือ การศึกษาในเรื่องการสาธารณสุขที่ได้รับอิทธิพลจากแพทย์แผนตะวันตกค่อนข้างมาก ดังเช่น ในข้อควรปฏิบัติสำหรับหญิงมีครรภ์

แม่ที่ดีจึงไม่ใช่แม่ที่เลี้ยงลูกแบบตามมีตามเกิด แต่ในการเลี้ยงดูและจัดการกับเด็ก แม่จะต้องมีความรู้ที่เชื่อถือได้และเป็นวิทยาศาสตร์ ที่ได้รับมาจากผู้รู้ ทั้งนี้ ความรู้เหล่านี้มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ตัวลูก เมื่อกระแสความนิยมแม่เกิดขึ้นมา ความรู้ทางการแพทย์ได้โหมกระหน่ำสู่ผู้เป็นแม่ให้ตระหนักและปฏิบัติตามอย่างจริงจัง อันมีเป้าหมายเพื่อสุขภาพและพัฒนาร่างกายที่ดีของลูกน้อย

แน่อนว่าเมื่อผู้เป็นแม่รับรู้ถึงคุณประโยชน์เกี่ยวกับน้ำนมแม่ที่มีอยู่ในตนเอง ด้วยความเป็นแม่ที่ต้องมอบสิ่งที่ดีที่สุดให้กับลูก แม่ผู้นั้นก็จะมอบสิ่งนั้นอันได้แก่น้ำนมให้กับลูกโดยทันที จนเกิดเป็นการให้ความหมายของความเป็นแม่ที่ผูกติดกับน้ำนมแม่ไปโดยปริยาย

“มันเป็นการให้ความรัก ความอบอุ่นแก่ลูก เป็นสายใยรักที่ทำให้ผูกพันกันระหว่างแม่กับลูก เพราะจะไปไหนมาไหนลูกก็อยู่กับเรา เพราะเขากินนมจากอกเรา ”

(พีรัตน์, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

นี่คงเป็นสิ่งที่ดี และเลดูสวยงามเมื่อแม่ทุกคนสามารถปฏิบัติตามความคาดหวังของสังคม เกี่ยวกับการเลี้ยงลูกตามกระแสความนิยมแม่ที่เกิดขึ้นในสังคมได้ แต่กลับมีแม่อีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่สามารถให้แม่ได้อย่างที่สังคมคาดหวัง ทำให้แม่เหล่านี้เกิดการสร้างความหมายใหม่ถึงความเป็นแม่ที่ดีในแบบฉบับของตัวเอง ถึงการเลี้ยงลูกที่เมื่อตนเองไม่สามารถทำได้ ก็ยังมีสิ่งที่จะทดแทนในความหมายของความเป็นแม่ที่ดี ที่พวกเธอก็ไม่ได้ละเลย

“ ในเมื่อให้ไม่ได้ก็ไม่ใช่ เราก็เลือกนמצที่ดีที่สุดในกับเขาแทน และก็ให้ความรักความอบอุ่นกับเขาให้มากที่สุด เท่านี้ก็สิ่งที่ดีที่สุดในที่เรามอบให้แก่เขาแล้ว ”

(พี่ด้อย, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

เมื่อแม่หลายคนที่ไม่สามารถให้ลูกได้จากด้านมของตัวเอง เธอก็ได้สร้างความหมายใหม่ของการเป็นแม่ที่ดีในแบบฉบับของตัวเอง นั่นก็คือความอบอุ่นที่แม่ทุกคนมี แต่ไม่ใช่แม่ทุกคนที่จะสามารถดึงมันออกมาแล้วมอบให้กับลูกได้เสมอไป แม่ต้องเสียสละเวลาอันเป็นส่วนตัว นอกเหนือจากการทำงานที่สามารถสละได้ เพื่อดูแลลูกด้วยความเอาใจใส่ ประคบประหงม สรรค์หาสิ่งที่ดีที่สุดที่สามารถจะหาให้ได้เพื่อประโยชน์อันสูงสุดเพื่อลูก โดยที่บางครั้งอาจแทบที่จะไม่ได้คิดถึงตัวเองเลย ทำให้เราเห็นว่า อุดมการณ์ความเป็นแม่ทรงพลังเพียงใด เพราะไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานแค่ไหน ผู้หญิงก็ยังถูกนิยามผ่านความเป็นแม่อยู่เสมอมา

บทนี้พิสูจน์ได้เป็นอย่างดีถึงความคิดที่คนมีต่อความเป็นแม่ แม่ที่ดีจากมุมมองของผู้เขียน บทนี้ ไม่ได้เกิดจาก “สัญชาตญาณ” เพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการเรียนรู้ การได้รับคำแนะนำจากผู้รู้ และจากการศึกษาเนื้อหาของบทนี้ทั้งหมด พบว่า การเป็นแม่ของผู้หญิงไม่ใช่เรื่องง่ายเลย แต่ต้องอาศัยการเสียสละทุ่มเททั้งพลังงานและเวลาอย่างมาก ในขณะเดียวกัน เราจะพบว่าในการเรียนรู้เรื่องการเป็นแม่นั้น จุดเน้นอยู่ที่ตัวเด็กหรือลูก ส่วนความเป็นแม่ในตัวของเธอเองนั้นไม่ได้มีความหมายใดๆ เลย

4.3 วิธีปฏิบัติต่อการกระบวนกรสร้างกระแสความนิยมแม่ ของแม่ผู้มีอุปสรรคในการให้มนบุตร

4.3.1 การปรับตัวไปตามกระแส

การประกอบสร้างทางสังคมของ “ความเป็นแม่ที่ดี” มีปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของการสร้างทางขนบธรรมเนียมคือ ผู้เป็นแม่ควรแน่ใจว่าลูกของพวกเธอ “ไม่เสียสิทธิ” ไม่เสียสิทธิที่ได้รับ การดูแลจากผู้เป็นแม่ สิทธิในการดูแลของสังคม สิทธิได้รับสวัสดิการจากภาครัฐต่างๆ และในปัจจุบันที่ได้เน้นถึงความสำคัญในการทำให้เด็กได้รับน้ำนมแม่ตามความเหมาะสม

“ ถ้าเราไม่ให้นมแม่กับเขา ก็จะทำให้เขาเสียสิทธิที่เขาควรได้ ”

“ มันเป็นการให้ความรัก ความอบอุ่นแก่ลูก เป็นสายใยรักที่ทำให้ผูกพันกัน
ระหว่างแม่กับลูก เพราะจะไปไหนมาไหนลูกก็อยู่กับเรา เพราะเขากินนมจากอก
เรา ”

(พีรรัตน์, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

จากเรื่องเล่าของแม่ พบว่าตัวตนของแม่คนหนึ่งได้ผ่านกระบวนการประกอบสร้างทางสังคม ทำให้แม่มีตัวตนที่หลากหลาย ซับซ้อน และเลื่อนไหลไปตามช่วงเวลาและประสบการณ์ในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ และในบางเงื่อนไขหรือสถานการณ์ตัวตนของแม่ก็ต้องปรับให้เข้ากับโครงสร้างสังคม แต่ในบางเงื่อนไขตัวตนของแม่ก็สะท้อนถึงการเป็นผู้กระทำการ (agency หรือ actor) ที่มีอิสรภาพในบางระดับ ดังเช่นเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตของแม่

4.3.2 การปรับตัวต่อด้านกระแส

ทางตรงกันข้ามของการปรับตัวไปตามกระแสความนิยมนมแม่ในปัจจุบัน หากเมื่อใดก็ตามที่แม่ไม่สามารถให้นมแก่ลูกของเธอได้นั้น แม่ก็ต้องตกเป็นแม่ที่ไม่ดี เพราะไม่ได้ให้สิทธิที่ลูกควรได้รับในด้านการได้รับนมแม่

สำหรับแม่บางคน การให้นมลูกก็ไม่ใช่สิ่งสำคัญที่สุดและยึดติดที่จะต้องเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ให้ได้ อย่างเช่นกรณีพี่อู๋และพี่นุช โดยเธอทั้งสองในฐานะที่เป็นพยาบาลทราบถึงคุณประโยชน์ของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ทุกประการ แต่ด้วยเงื่อนไขชีวิตที่ต่างกันไปในแม่แต่ละคนทำให้เธอทั้งสองไม่สามารถให้นมลูกได้ตามคำแนะนำทางการแพทย์ แต่เธอก็ไม่ได้รู้สึกว่าเขาไม่ได้มอบสิ่งที่ดีที่สุดให้กับลูกเธอเลย เธอเลี้ยงลูกด้วยความรัก เอาใจใส่ลูกเป็นอย่างดี แล้วยังต้องออกไปทำงานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวโดยไม่บ่นถึงความเหน็ดเหนื่อยเลยสักนิด

เมื่อความสุขเกิดจากการได้ทำตามสิ่งที่ตนปรารถนา แต่สิ่งนั้นไม่เป็นตามที่สังคมคาดหวัง พุดอีกอย่างก็คือ เกิดความขัดแย้งระหว่างปัจเจกในฐานะผู้กระทำ กับโครงสร้างสังคมของการเป็นแม่ที่ดี เมื่อแม่ที่ดีต้องมอบความรัก ความอบอุ่นให้กับลูกผ่านการให้นมจากอกแม่ พร้อมกับการกล่าวอ้างว่า การให้นมจากอกแม่จะทำให้ลูกได้รับความอบอุ่นจากผู้เป็นแม่ จะทำให้เด็กไม่รู้สึกขาดความอบอุ่นจากผู้เป็นแม่ เหล่านี้ทำให้แม่บางคนมีการโต้ตอบจากการกล่าวอ้างนั้นว่า

“ ก็อาจมีส่วนอยู่บ้างจากการที่ลูกได้กินนมจากอกแม่ แต่ถ้าจากการกอดการอุ้ม
เหล่านั้นเราก็ได้สัมผัส แล้วก็ได้สบตาแกเหมือนกันกับที่ให้นมแม่ ”

“ โอปอเขาจะมีคนกอดรัด สัมผัสเขาตลอดเวลา ตอนนี้เขาလာคร่ำเร้งแจ่มใส พี่บอกให้ช่วยหารีโมตให้หน่อยแกก็หามาให้ได้ พี่ทำโรลออนตก แกก็หยิบขึ้นมาทา รักแร้แก ซึ่งต่างจากลูกคนข้างบ้านที่ไม่ค่อยเล่น ไม่แจ่มใส แล้วที่บ้านเขาพ่อแม่ไม่ค่อยจะเล่นกับลูกด้วย จึงทำให้เด็กดูเงียบๆ ”

(พี่อู๋, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

เมื่อคุณแม่เป็นการมอบความอบอุ่นที่ดีที่สุดที่ลูกสามารถรับได้ในความเห็นของวงศ์การแพทย์ เมื่อแม่ได้รับรู้ตรงนี้ แน่ใจว่า ไม่ว่าแม่คนไหนก็ต้องอยากมอบความอบอุ่นให้แก่ลูกของตนทั้งสิ้น หากแต่ในแม่ที่ไม่สามารถให้นมแม่แก่ลูกได้ เขาก็ได้เกิดการประกอบสร้างวิถีคิดใหม่ในการมอบความอบอุ่นนั้น

“ ยิ่งเราให้นมแม่ไม่ได้ เราก็ต้องยิ่งอยู่ใกล้ชิดลูกให้มากที่สุด ให้เขาได้สัมผัสเราให้ได้มากที่สุด ให้สัมผัสจากอกโดยอุ้มเวลาให้นม หรือจะเล่น จะพุดมวงหน้าเขาร้องเพลงให้ฟัง.. เมื่อร่างกายเราไม่พร้อม เราก็ให้ความรักความอบอุ่นแก่เขาแทน ”

(พี่ต๋อย, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

พี่ต๋อยเห็นด้วยกับคุณประโยชน์ของการให้นมแม่ในด้านการใกล้ชิดให้ความอบอุ่นแก่ลูก ซึ่งเธอเองก็ต้องการมอบให้แก่ลูกเธอเช่นกัน แต่เมื่อเธอให้นมลูกไม่ได้ เธอจึงมีวิธีการในการมอบความรักความอบอุ่นในแบบฉบับของตัวเอง ซึ่งในที่นี้พี่อู๋เธอก็มีการให้ความหมายและบริหารจัดการกับปัญหานี้ด้วยเช่นกัน

“ เป็นการให้ความอบอุ่นแก่ลูก ดูลูกให้ดี ถ้ามีนมแม่ก็ต้องให้ลูกกิน หากไม่มีนํ้านมก็ต้องหาซื้อนมชงที่ดีให้ลูก ไม่ว่าจะแพงเท่าไรก็ตาม ”

(พี่อู๋, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

เหล่านี้ได้เป็นข้อพิสูจน์อย่างดีถึงความคิดที่คนมีต่อความเป็นแม่ แม่ที่ดีไม่ได้เกิดจากสัญชาตญาณเพียงอย่างเดียว ไม่ได้เกิดจากการได้รับคำแนะนำจากผู้รู้ แล้วนำมาปฏิบัติตามเพียงเท่านั้น การเป็นแม่ที่ดีอยู่ที่การให้คำนิยามส่วนบุคคล เพราะผู้หญิงไม่ได้มีประสบการณ์การเป็นแม่เหมือนกัน หรือมองความเป็นแม่ในลักษณะเดียวกัน แต่ท้ายที่สุดก็คือการทำเพื่อลูกอันเป็นที่รัก การเป็นแม่ของผู้หญิงนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายเลย ต้องอาศัยการเสียสละทุ่มเททั้งพลังงานและเวลาอย่างมาก หากการตัดสินใจแม่เพียงแค่การไม่เลี้ยงลูกด้วยนมตนเองตามคำแนะนำว่าเป็นการไม่รักลูก ไม่เป็น

แม่ที่ดี การมองแบบนี้อาจเป็นเพียงการมองโลกตามมายาคติที่มาจากระบอบอำนาจความจริงของสังคม (สินิทซ์ ลิทธีร์กี, 2524: 17) ซึ่งมันย่อมไม่ยุติธรรมกับผู้เป็นแม่เหล่านั้นเลย

แม่ไม่ไปรับบริการ/เพิกเฉย/ไม่พูดความจริง

ด้วยนโยบายของสถานพยาบาลและการบริหารงานสาธารณสุขรูปแบบใหม่ ที่เน้น “ผลลัพธ์” คือ “ทำอะไรก็ได้ให้แม่เลี้ยงลูกด้วยนมตนเอง” ผ่านการบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์ที่มีการจัดทำวิสัยทัศน์ พันธกิจ และตัวชี้วัดของหน่วยงานและบุคคล ส่งผลเจ้าหน้าที่มองแม่ เป็นเพียงเครื่องมือ และสิ่งที่ต้องกระทำเพื่อให้บรรลุได้ตามเป้าหมาย จนขาดรายละเอียดที่สำคัญและยิ่งใหญ่คือ “ความเป็นแม่ที่รักลูก” ไม่ได้แปลว่า “การให้นมเพียงอย่างเดียว”

ผู้เป็นแม่เองก็เช่นกัน จากนโยบายดังกล่าวย่อมส่งผลกับผู้เป็นแม่ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ในเชิงบวกคือผู้เป็นแม่มีเงื่อนไขชีวิต ครอบครัวและด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องก็พร้อมปฏิบัติตามแต่กลับกัน ในแง่ลบนั้น ผู้เป็นแม่ยอมรับสึกว่าถูกกระทำมากกว่าจะถูกสนับสนุนช่วยเหลือให้ทำได้โดยสมัครใจ เช่นกรณีพี่ไก่ ที่เกิดความอึดอัดใจที่ต้องเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียวให้ได้ในโรงพยาบาล และเมื่อกลับมาอยู่บ้านเธอก็ต้องโกหกเมื่อเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลขณะบอกให้กลับมารับการกระตุ้นน้ำนมอีกครั้ง

“ ไม่มาหรอก มากี่เท่านั้น ก็ไม่มีอะไร ให้เราให้แต่นม ...ที่หยักหน้ารับปากเมื่อก็ ก็ทำไปอย่างนั้นแหละ จี้เกียจโดนว่า ”

(พี่ไก่, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

ขณะออกจากโรงพยาบาลเจ้าหน้าที่ทางโรงพยาบาลได้ถามที่อยู่และเบอร์โทรศัพท์กับแม่หลังคลอดทุกคน เพื่อจะได้ทำการติดตามเยี่ยมบ้านเพื่อให้แน่ใจว่าเธอสามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้จริง เมื่อเจ้าหน้าที่ถามเบอร์โทรศัพท์กับพี่ไก่ เธอไม่ได้ให้เบอร์โทรศัพท์ของตนเอง เธอให้เบอร์โทรศัพท์ของนางสาวแทน ด้วยเหตุผลที่ว่า เจ้าหน้าที่คงโทรศัพท์ถามเรื่องน้ำนมแม่ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่สำคัญสำหรับเธอ ที่ต้องเคร่งครัดในการให้นมลูกตามที่โรงพยาบาลต้องการ และทางโรงพยาบาลก็โทรมาตามเบอร์ที่เธอให้ไว้ของนางสาว นางสาวจึงให้พี่ไกรับ พี่ไไก็ได้ปฏิเสธถึงการเลี้ยงลูกด้วยนมขง เธอบอกเจ้าหน้าที่สาธารณสุขว่า

“ เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ และลูกก็กินนมดี น้ำนมไหลดี ”

เหตุผลที่ไม่พูดตามความเป็นจริงนั้นก็เพราะเธอไม่อยากไปห้องเรียนรู้ที่ต้องไปกระตุ้นน้ำมนั้นอีก

“ จี้เกียจตอบคำถาม และขึ้นบอกลงไป เคียวก็จะมานั่งนี้กับเรานี้ ”

(พีโก, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

ต่อมาผ่านไปอีกประมาณ 2 อาทิตย์ทางเจ้าหน้าที่ก็โทรมาหาเธออีกครั้งเป็นครั้งที่ 2 โทรเข้าเบอร์น้ำสาวของเธออีกเช่นเคย ณ เวลาที่โทรศัพท์เข้ามานั้นเธอก็อยู่ด้วย แต่เมื่อเห็นเบอร์โทรศัพท์ของโรงพยาบาล เธอกับน้ำสาวก็ไม่รับ

โรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก ต้องมั่นใจว่าแม่สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้ และเลี้ยงต่อไปจนถึงระยะเวลาที่เหมาะสมก็คือ 6 เดือน เมื่อแม่ออกจากโรงพยาบาลไปอยู่พื้นที่ของตนเองนั่นคือที่บ้าน ทำให้อยู่นอกสายตาของเจ้าหน้าที่ การติดตามเพื่อช่วยเหลือหรือดูแลให้เลี้ยงด้วยนมแม่ต่อเนื่องในระยะยาวจึงเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเยี่ยมบ้าน โทรศัพท์ติดตาม

ผู้เป็นแม่หลายราย มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อเรื่องนี้โดยการละเลย เพิกเฉย จนถึงการโกหก ซึ่งจริงๆ แล้วเป็นเรื่องปกติของมนุษย์ที่ต้องสร้างสิ่งมาปกป้องตนเองจากความไม่ชอบ ความเจ็บปวด การถูกบังคับ ขาดความเป็นอิสระ ผู้เป็นแม่หลายคนเลือกปฏิบัติโดยวิธีดังกล่าว เพื่อให้เรื่องนมแม่พ้นตัวเองไป อันส่งผลให้ “การให้นมแม่ไม่ได้เกิดขึ้นจริง” แต่ถูกเข้าใจและรายงานว่าเกิดขึ้นจริง ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาพใหญ่ หรือผลลัพธ์ของนโยบายนี้

การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เป็นสิ่งที่ดี หากแม่สามารถให้คำตอบและจัดการสมดุลได้ซึ่งทำให้สามารถทำได้โดยปราศจากเงื่อนไข แต่เมื่อมีเงื่อนไขเกิดขึ้นกับตัวแม่ แน่แน่นอนว่าความรู้สึกบางอย่างต้องเกิดขึ้น กล่าวในแม่ที่มีอุปสรรคในการให้นมบุตรที่ไม่สามารถก้าวข้ามปัญหาหรืออุปสรรคนั้นไปได้ ความรู้สึกแย่ก็จะเกิดขึ้นกับตัวแม่เอง ไม่ว่าจะรู้สึกแย่กับตนเอง รู้สึกแย่กับสิ่งที่เป็นอย่างนี้ แต่ก็ไม่สามารถเรียกร้องอะไรได้อย่างเด่นชัดนอกเสียจากการมีปฏิบัติบางอย่างกับตนเองเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการไม่ไปรับบริการ การโกหก หรือเพิกเฉยกับสิ่งที่เกิดขึ้น เหล่านี้เป็นปฏิบัติการตอบโต้ที่แม่ได้แสดงออกมาโดยไม่รู้ตัวในสิ่งที่เธอตกเป็นผู้สมยอม

จากการศึกษาของ Virginia Schmied และ Deborah Lupton ในปี 2001 ที่ได้ศึกษาถึงความรู้สึกต่อความเป็นแม่ กับการให้นมบุตร ในผู้หญิงออสเตรเลีย พบว่า สังคมผู้หญิงออสเตรเลียได้ให้ภาพตัวแทนของการให้นมแม่ว่าเป็นแม่ที่ดี แต่ความรู้สึกของความเป็นแม่จริงๆ แล้ว พบว่าแม่จำนวนไม่น้อยที่มีความรู้สึกทางด้านลบต่อการให้นมบุตร เพราะพวกเขามีความรู้สึกว่ามันเป็นการเรียกร้องเวลาจากพวกเขามากเกินไป คือถ้าลูกร้องจะกินนม แม่ก็ต้องรีบมาให้นมแม่ในทันที โดยปล่อยวางสิ่งที่ทำอยู่ ณ ขณะนั้น หรือไม่ว่าแม่ที่กลับจากการทำงานมา ก็ต้องมาให้นมลูกอีก โดยไม่มีเวลาพักผ่อน หรือทำธุระอื่น เมื่อลูกต้องการที่จะกินนม มันจึงเกิดข้อขัดแย้งขึ้นกับพวกเขาต่อสิ่งที่สังคมคาดหวังนั้น จึงทำให้พวกเขามีความรู้สึกที่ไม่มีความสุขต่อการให้นมบุตร และแม่ส่วนใหญ่ก็จะไม่สามารถให้นมได้จากเหตุผลดังกล่าว จากการศึกษาดังนี้ จะเห็นได้ว่าผู้หญิงที่เลี้ยงลูก

ด้วยนมแม่เหล่านี้รู้สึกแย รู้สึกไม่ดีต่อการเลี้ยงลูกด้วยนมตนเอง ซึ่งก็สอดคล้องกับการศึกษาของผู้ศึกษานี้ด้วย

แต่ด้วยสังคมไทยเป็นสังคมที่ผู้หญิงต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจดี ยอมเสียสละตนเองเพื่อผู้อื่น พร้อมกับความเป็นแม่ ที่รักลูกอย่างไม่มีเงื่อนไข พร้อมเสียสละและมอบสิ่งที่ดีที่สุดเพื่อลูกของตน เหล่านี้ทำให้พวกเธอไม่สามารถแสดงความรู้สึกที่ไม่ดีต่อการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้อย่างชัดเจน

4.4 ปัญหาหรือเงื่อนไขของแม่ที่ไม่สามารถให้นมลูกได้

จากเรื่องราวของแม่ พบว่าตัวตนของแม่ด้านหนึ่งได้ผ่านกระบวนการประกอบสร้างทางสังคม ทำให้แม่มีตัวตนที่หลากหลาย ซับซ้อน และเลื่อนไหลไปตามช่วงเวลาและประสบการณ์ในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ และในบางเงื่อนไขหรือสถานการณ์ตัวตนของแม่ก็ต้องปรับให้เข้ากับโครงสร้างสังคม

ในสภาพสังคมปัจจุบัน สังคมและเศรษฐกิจได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ผู้ชายและผู้หญิงจึงล้วนมีบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่ผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัว ก็เริ่มมีการปรับเปลี่ยนให้ผู้หญิงมีบทบาททัดเทียมกัน

ปัจจุบันผู้หญิงแสดงบทบาทต่างๆ พร้อมกันในบุคคลเดียว ไม่ว่าจะเป็นงานนอกบ้านหรือในบ้าน ซึ่งต่างจากอดีตกาล ที่ผู้หญิงมีหน้าที่และบทบาทเฉพาะการเป็นภรรยาหรือการเป็นมารดา แต่ปัจจุบันด้วยในสภาพความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและแรงผลักดันต่าง ๆ ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถจำกัดบทบาทอยู่แต่เฉพาะในบ้านหรือในครัวดังเช่นอดีต ผู้หญิงจำเป็นต้องออกมาแสดงบทบาทของการเป็นผู้หญิงทำงานนอกบ้าน เพื่อมีส่วนหารายได้ให้ครอบครัว รวมทั้งเป็นการแสดงถึงความเป็นผู้หญิงยุคใหม่ที่มีความสามารถไม่น้อยกว่าชาย และเมื่อใดที่ผู้หญิงสามารถทำงานนอกบ้านได้ดีพร้อมกับทำงานในบ้านไม่ขาดตกบกพร่อง ก็จะกลายเป็นผู้หญิงที่เพียบพร้อมเป็นที่ยกย่องของคนในสังคม

ยุคสมัยที่เปลี่ยนไปทำให้บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงก็เปลี่ยนตามไป แต่หน้าที่หนึ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนนั่นก็คือ หน้าที่ของความเป็นแม่ หน้าที่ของแม่ที่ต้องเลี้ยงดูลูก จึงจะเห็นได้ว่าผู้หญิงได้รับบทบาทที่เพิ่มขึ้น และเมื่อกล่าวถึงยุคสมัยที่เปลี่ยนไปอันมีผลทำให้ความคิด ค่านิยมต่างๆ ก็เปลี่ยนไปตาม อันทำให้ความคิดและค่านิยมในการเลี้ยงลูกนั้นก็เปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน ที่ในอดีตการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เป็นเรื่องธรรมชาติที่แม่ทุกคนต้องเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เหมือนๆ กับสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม จนมาถึงยุคเทคโนโลยีและสารสนเทศ นมชงกลายมาเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับลูก กลายเป็นสิ่งโก้เก๋เมื่อลูกได้กินนมชง นมชงจึงเป็นสิ่งที่เห็นได้ทั่วไปในกลุ่มผู้ที่พอจะมีฐานะ จนเมื่อมาถึงยุค

ปัจจุบันตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมาน้ำนมแม่กลายเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับลูกอีกครั้งด้วยเหตุผลที่ว่าเพื่อสุขภาพที่ดีของแม่และลูก และนมชงก็กลายเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตามการเติบโตของเศรษฐกิจที่เจริญเติบโตสู่ภาคอุตสาหกรรม หน้าที่การงานกลายเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตประจำวัน มนุษย์ต้องดิ้นรนหางานทำการดำรงชีพ ผู้หญิงเมื่อกลายเป็นแม่ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพก็ต้องเพิ่มสูงขึ้นเป็นเท่าตัว และถ้าหากจะให้แม่เลี้ยงลูกด้วยนมตนเองจึงเป็นสิ่งที่ยาก เพราะแม่ต้องมีความจำเป็นในการทำงานเพื่อสร้างรายได้ นมชงจึงเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับแม่ที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน

4.4.1 เจาะลึกทางเศรษฐกิจและการทำงาน

น้ำนมแม่จะผลิตออกมาโดยอัตโนมัติหลังมารดาคลอดบุตรใหม่ๆ นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ธรรมชาติจัดสรรขึ้นมาอย่างเหมาะสมเพื่อให้สิ่งมีชีวิตที่เลี้ยงลูกด้วยนม สามารถดำรงเผ่าพันธุ์ของตนต่อไปได้ และนมแม่นั้นยังมีประโยชน์อีกมาก เช่นเป็นวัคซีนป้องกันโรค ช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและปลอดภัยแก่ลูกน้อย ที่สำคัญช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านจิตใจ ความอบอุ่น ความรักในครอบครัว

โดยธรรมชาติทางกายภาพของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเพศเมีย เมื่อตั้งท้องมีลูกแล้วจะให้นมลูก ซึ่งเป็นกลไกทางธรรมชาติที่แม่จะต้องเลี้ยงลูกด้วยนมตนเอง แต่แม่ในส่วนของมนุษย์ค้นพบว่าลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจและกายภาพกลับเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้แม่ไม่สามารถให้นมลูกได้โดยธรรมชาติ

เมื่อแม่ไม่สามารถให้นมลูกได้ ความรู้สึกที่แม่ได้รับ ทั้งๆ ที่รู้ว่านมแม่คือสิ่งที่สำคัญและมีประโยชน์ที่สุดสำหรับลูก เหล่านี้มันก็ทำให้เธอรู้สึกแย่มากแล้วที่ไม่สามารถให้นมลูกได้ แต่ความรู้สึกแย่นั้นก็ยังไม่มากพอเท่ากับความกดดันที่สังคมมอบให้

เมื่อบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของคนแต่ละคนไม่เหมือนกัน แม่บางคนมีหน้าที่ในการดูแลลูก แต่กับแม่บางคนต้องดูแลทั้งลูกและต้องหาทั้งเงินเพื่อนำมาจุนเจือครอบครัว การให้นมลูกกับการหาเลี้ยงชีพกลายเป็นสิ่งที่แม่ต้องเลือกในสายตาคนรอบข้าง หากแม่เลือกที่จะให้นมลูก แม่ก็จะเป็นผู้ซึ่งมีความรักความเสียสละเพื่อลูก แต่ในทางกลับกัน เมื่อแม่เลือกที่จะทำงานหาเลี้ยงชีพและครอบครัวกลับกลายเป็นว่าทำเพื่อตนเอง ไม่สนใจลูก แล้วใครจะรู้บ้างว่าการให้นมแก่ลูกนั้นต้องเสียสละเวลามากแค่ไหน

“เขาไม่รู้หรอกว่าภาระหน้าที่เราคืออะไร... ส่วนเพื่อนบ้านก็มีว่าบ้างว่าทำไมไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ แต่เราก็มีลูกหลายคนแล้ว ก็ไม่มีใครพูดอะไรมาก ”

(พีเก้, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

เมื่อสังคมภายนอกมีการตีค่าของแม่ด้วยวิธีการให้นม พี่ไก่ในฐานะที่เป็นแม่ที่ผ่านการมีลูกมาหลายคน และก็สามารถเลี้ยงลูกให้เติบโตได้ดี เหล่านี้จึงเป็นข้อที่ช่วยผ่อนคลายการถูกตำหนิจากเพื่อนบ้านได้ แต่ก็หาใช่ว่าจะไม่ได้รับการตำหนิจากสังคมภายนอกที่ไม่รู้จักเธออย่างแท้จริงกับเหตุผลและความจำเป็นที่ใครไม่รู้ เมื่อไม่ได้สัมผัสกับการเป็นแม่ที่ต้องเลี้ยงลูกเธออย่างแท้จริง

พี่ไก่ไม่สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้ดี จากประสบการณ์การเลี้ยงลูกที่มีมาก เธอจึงนำประสบการณ์เหล่านั้นที่ไม่เกิดผลเสียกับลูกคนก่อนหน้านี้มากระทำกับลูกเธอคนต่อไป ด้วยการเลี้ยงลูกด้วยนมผงเป็นหลัก ส่วนนมแม่จะให้บางช่วงเวลาที่เธอมีเวลาที่มากพอในการอยู่กับลูก

“เอานมขงให้ มันอยู่ท้องนะ กินแล้วก็หลับยาว...ถ้าให้นมตัวเองก็อมคาอยู่นั่นแหละ ไม่อึดสักที ตายหละสิไม่ต้องไปไหนกันพอดี...ช่วงเวลากลางคืนจะให้ลูกกินแต่นมขงพร้อมกับใส่แพมเพิสให้ลูกด้วย เพื่อลูกจะได้หลับยาว ไม่ต้องตื่นช่วงกลางคืน สงสารลูกเพราะนี่บ่อย แล้วเราก็ได้หลับด้วย ”

(พี่ไก่, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

การกระทำของแม่ต่อเหตุการณ์ดังกล่าว เป็นการต่อสู้กับความคาดหวังที่เกิดขึ้นภายในสังคมของแม่เองกับสถานการณ์ในปัจจุบัน แม่เลือกที่จะยืนหยัดให้ได้ด้วยตนเอง แม่เป็นผู้ที่ตัดสินใจเรื่องต่างๆ ด้วยตนเองเพียงลำพังอีกครั้ง นั้นหมายถึงแม่มีอำนาจและมีอิสระในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ เหล่านี้ ล้วนชี้ให้เห็นความเป็น “ผู้กระทำ” (agency) ของแม่ทั้งสิ้น

แม้คุณค่าของนมแม่จะมีมหาศาลทั้งด้านโภชนาการ ด้านความสุขครอบครัว พัฒนาการของเด็ก แต่ในภาวะสังคมที่ต้องเร่งรีบ แข่งขัน การหารายได้จุนเจือครอบครัว เข้ามามีอิทธิพลให้คุณแม่หลายๆ ท่านต้องเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงลูกไปโดยแทบจะเลือกไม่ได้เลย

“ทุกคนก็ย่อมจะมีเหตุผลของตัวเอง ความจำเป็นของแต่ละคนไม่เหมือนกัน...อย่างพี่ไม่ใช่ไม่อยากเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ แม่ที่ไหนบ้างจะไม่อยากเลี้ยง ไม่ต้องเปลืองเงิน เดือนหนึ่งจะเป็น 3-4 พันบาท ”

(พีนุช, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2552)

“รายได้พี่ 1 เดือนต้องมากกว่าหมื่น พี่ต้องส่งเสียลูก 4 คน เค้าอยู่กับญาติพี่น้องก็จริง แต่พี่ก็ต้องส่งเงินให้เขาด้วย... พี่อยากมีเงินอะ ก็อยากเลี้ยงลูกให้เต็มที่ แต่มันได้แค่นี้ ได้แค่ไหนก็แค่นั้น ”

(พี่ไก่, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

การเข้าถึงทรัพยากรที่แตกต่างกันของแม่ในแต่ละคน ส่งผลต่อความสามารถในการเลี้ยงดูลูก แม่ส่วนใหญ่ต้องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพราะประโยชน์นานัปการของน้ำนมแม่ แต่ด้วยเงื่อนไขที่หลากหลายอันเป็นสาเหตุให้แม่ไม่สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้นั้น เธอก็ต้องปลดปล่อยในการเป็นแม่ที่อยู่กับบ้านเพื่อให้นมลูก ปลดปล่อยจากความคาดหวังของสังคมในนิยามของการเป็นแม่ที่ดี ด้วยเงื่อนไขที่จำเป็นของแม่ในแต่ละบุคคล

4.4.2 เงื่อนไขทางด้านร่างกาย

“น้ำนมแม่” ตามที่รู้ๆ กันได้จะถูกหลั่งออกจากเต้านมของแม่ หากเต้านมมีปัญหา ลูกในฐานะเป็นผู้รับน้ำนมจากเต้านั้นก็จะไม่ได้รับนมตามไปด้วย แต่ด้วยความที่น้ำนมแม่กลายมาเป็นกระแสสังคมที่แม่ถูกคาดหวังว่าต้องให้นมแม่ ถึงแม้เต้านมจะมีปัญหา ก็สามารถแก้ไขได้ทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นการรับการรักษาจากสถานบริการด้านสาธารณสุข คลินิกนมแม่ ข้อมูลตามหนังสือ ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต หรือแม้กระทั่งการ โทรมัธยมสาขาค้น เป็นต้น

ข้อมูลในการช่วยแก้ไขปัญหาด้านเต้านมและปริมาณน้ำนมจะพบได้แหล่งตามที่กล่าวมาข้างต้น จนเป็นเหมือนว่าปัญหาด้านร่างกายจะกลายเป็นสิ่งที่สามารถแก้ไขได้อย่างง่ายดายนั้น แต่ในความเป็นจริงแล้วมันไม่ได้ง่ายเลย แม่ต้องทนทุกข์อย่างแสนสาหัสถึงการเจ็บปวดเวลาลูกดูดเมื่อหัวนมแตก รู้สึกเจ็บปวดใจเมื่อลูกดูดนมแม่ด้วยความหิวแต่เต้านมมีน้ำนมเพียงน้อยนิดไม่เพียงพอสำหรับลูก

แม่ผู้มีปัญหาด้านร่างกายที่ไม่สามารถให้นมลูกได้นั้น เธอต้องทนกับความอึดอัดใจหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านความเป็นแม่ที่ต้องการให้นมลูก ด้านความคาดหวังจากสังคมที่แม่ควรเลี้ยงลูกด้วยนมตนเอง เหล่านี้มันกดดันให้เธอพยายามให้นมลูกให้ได้ ซึ่งแม่หลายคนก็ก้าวข้ามอุปสรรคในการให้นมลูกนั้นมาได้ อย่างเช่นกรณีของพีรรัตน์

“ ช่วงแรกหลังคลอดนั้นเป็นช่วงที่เครียดมาก เพราะ 2 วันแรกไม่มีน้ำนม ลูกก็ไม่ได้กินอะไร พยายามเพื่อทำให้มีน้ำนมก็แสนจะทรมาน ถ้าเราจิตใจไม่สู้พอก็จะไม่สามารถผ่านตรงนั้นมาได้และเราก็จะต้องเลี้ยงลูกด้วยนมชงแน่นอน ”

(พีรรัตน์, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2551)

คงเป็นเรื่องดีหากผู้เป็นแม่ที่มีอุปสรรคในการให้นมลูกจะสามารถก้าวข้ามอุปสรรคในมาได้ทุกคน แต่ปัญหาหรืออุปสรรคไม่ได้มีด้านเดียว แม่บางคนต้องพบอุปสรรคที่มากยิ่งขึ้น แม่บางคนต้องมีเงื่อนไขชีวิตที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น เหล่านี้มันจึงก่อให้เกิดให้เธอไม่สามารถก้าวข้ามอุปสรรคด้านร่างกายของเธอนั้นไปได้ ดังจะเห็นในกรณีศึกษาหลายๆ คน เช่น พี่ไก่ พี่ด้อย พี่อุ้ย พี่อู๋ และพี่นุช

ขนาดตัวพี่อยู่กับตนเองที่เป็นพยาบาล รู้ถึงวิธีแก้ไขปัญหาด้านร่างกายของตนเอง แต่เธอก็ไม่สามารถก้าวข้ามปัญหานั้นได้

“ ลูกก็พออดนมได้ แต่น้ำนมไม่มา พยายามให้คุณจันทน์นมแตก โศตรเจ็บเลย... ให้นมขงเสริม แรกๆ ก็ให้คิมจากแก้ว แต่น้ำนมมันไหลมาที่คอ คอลูกเลยแฉะแดง พี่ก็เลยให้คุณนงขงจากขวด ”

(พินุช, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2552)

แม้ผู้มีอุปสรรคในการให้นมบุตรเธอต้องประสบกับปัญหาในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการไม่สามารถให้นมแก่ลูกได้ ถูกความกดดันจากสังคม เกิดความรู้สึกแย่งภายในจิตใจเป็นต้น จะเห็นได้ว่าแม่เหล่านี้ได้รับความอึดอัดใจเป็นเท่าตัว กับการที่ต้องต่อสู้กับสังคมและกับตนเอง คงจะเป็นการดีหากเธอจะได้รับความเห็นใจมากกว่าการถูกตำหนิในความพยายามที่เธอได้กระทำแต่ไม่สำเร็จ

4.4.3 ปัญหาจากความเครียดที่ไม่สามารถให้นมลูกได้

คงไม่มีใครปฏิเสธคำว่า ร่างกายสัมพันธ์กับจิตใจ ตามที่กล่าวมาข้างต้น ว่าเมื่อแม่พบกับอุปสรรคในการให้นมลูก และไม่อาจก้าวผ่านอุปสรรคตรงนั้นได้ แน่แน่นอนว่าความรู้สึกอึดอัดใจย่อมเกิดขึ้นทิวคูณ และสิ่งที่จะตามมาอย่างหนีไม่พ้นอีกประการหนึ่งนั่นก็คือความเครียด ความเครียดเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างง่ายดายหากแม่มีความทุกข์เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทุกข์จากกายหรือจากใจ แต่ในกรณีที่ผู้มีอุปสรรคในการให้นมลูกนี้ทุกขะนั้นย่อมเกิดทั้งจากกายและจากใจ

เมื่อความเครียดมีผลต่อการสร้างน้ำนม แน่แน่นอนว่าจากความเครียดของการไม่สามารถให้นมลูกได้ด้วยปัญหาด้านร่างกายที่พบ ความเครียดยังส่งผลให้น้ำนมหลังน้อยตาม ซึ่งจะเห็นได้ว่าแม่ต้องพบกับปัญหาที่มากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

“ การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เป็นสิ่งที่ดีที่สุดก็จริง แต่ในคนที่เขาให้ไม่ได้ทั้ง ๆ ที่พยายามให้แล้ว การเลี้ยงลูกด้วยนมขงก็ไม่ใช่เป็นสิ่งที่แย่... ให้นมแม่ไม่ได้ แต่ก็พยายามที่จะให้แม่ให้นมลูกให้ได้ แทนที่จะเป็นสิ่งที่ดี มันกลับแย่งด้วยซ้ำ ทำให้ลูกเกิดภาวะน้ำตาลในเลือดต่ำจากการได้รับปริมาณอาหารที่น้อย ต่อมาก็ตัวเหลือง ส่วนแม่ก็เครียด ทั้งเครียดและทรมานจากการพยายามให้นมลูก เครียดทั้งครอบครัวด้วยซ้ำ ที่เห็นเรากับลูกเป็นอย่างนี้ ”

(พินุช, กรณีศึกษา สัมภาษณ์, 2552)

จะเห็นได้ว่าปัญหาของแม่ไม่ได้มีเพียงด้านเดียว แม่ต้องประสบกับสิ่งที่มารุ่มร่ากับตัวเธอเองอีกมากมาย จนดูเหมือนเป็นลูกโซ่ที่คล้องกันมาที่อยากจะหลุดออกจากกัน แม่ต้องกลายเป็นผู้สมยอมกับชะตากรรมที่เกิดขึ้นเพราะเธอไม่สามารถข้ามผ่านหรือแก้ไขมันได้ สมยอมกับอำนาจรัฐที่แฝงเข้ามาในรูปของวาทกรรมความเป็นแม่และความรู้ทางการแพทย์ ที่อยากจะหลุดพ้น

การรับนโยบายมาปฏิบัติยังคงอยู่ในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ไม่มีเสียงและความคิดของผู้หญิงอยู่ หรือแม่มีอยู่บ้าง ก็ในฐานะพลเมืองชั้น 2 เท่านั้น ผู้หญิงเป็นผู้ทำตาม ทำให้ความเป็นตัวตนของผู้หญิงถูกทำลายไปจากความคิด ค่านิยมของสังคมและวัฒนธรรม ดังเช่นนโยบายการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

กรอบความคิดความเป็นเมีย ความเป็นแม่ที่ดี ทำให้ผู้หญิงต้องอยู่ในวังวนของการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด แม้ว่าตนจะเป็นผู้ที่ต้องเลี้ยงดูลูก ภาระต่างๆ ของผู้หญิงยังคงต้องมีอยู่เหมือนเดิม หากมีปัญหาด้านร่างกายหรือเศรษฐกิจด้วยแล้ว จะยิ่งทำให้ผู้หญิงตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ กล่าวคือผู้หญิงมักถูกกดขี่ 3 มิติหลักๆ คือมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางการเมือง และมิติทางอุดมการณ์ ซึ่งเป็นการครอบงำเชิงความคิด (Hegemony) ที่ทำให้เชื่อว่าสิ่งต่างๆ เป็นจริงเช่นนั้น โดยผ่านสถาบันต่างๆ เช่น ครอบครัว ศาสนา การแพทย์ สื่อมวลชน จนเป็นบรรทัดฐานของสังคม ด้วยความเคยชินกับระบบโครงสร้าง ทำให้ความคิด ความเข้าใจ และวาทกรรมที่สถาบันกระแสหลักสร้างขึ้น สามารถตรึงไว้อย่างเข้มแข็ง และมีการเผยแพร่เข้าไปในสังคม จนทำให้ความคิดความเชื่อเหล่านั้นมีความเด่นชัดและตายตัว

เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวตลอดเวลา แน่หน่อนว่าการให้คุณค่ากับการให้ความหมายต่างๆ ก็ย่อมไม่หยุดนิ่ง เมื่อสังคมเข้าสู่ยุควิทยาศาสตร์การแพทย์ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์กลายเป็นสิ่งที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือที่สุด ขณะเดียวกันเมื่อมีข้อพิสูจน์ว่าน้ำนมแม่เป็นสารอาหารที่ดีและเหมาะสมสำหรับทารกมากที่สุด ด้วยเหตุผลที่ว่าเพื่อสุขภาพของแม่และลูก ที่มีประโยชน์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคมหรือแม้กระทั่งทางด้านเศรษฐกิจ ประจวบกับเมื่อรัฐต้องการสร้างชาติด้วยตัวชี้วัดหนึ่งที่ว่าเพื่อสุขภาพของมารดาและทารก มาตรการการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียวก่อน 6 เดือน และเลี้ยงต่อไปควบคู่กับอาหารเสริมจนอายุครบ 2 ปีหรือมากกว่านั้น ก็ถูกนำมาใช้ด้วยมาตรการต่างๆ นานา ไม่ว่าจะเป็นการออกนโยบาย การณรงค์ด้วยสื่อต่างๆ ด้วยการนำพื้นฐานของความเป็นผู้หญิงและความเป็นแม่มาผูกกับเหตุผลทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ จนทำให้การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่นี้ถูกให้ความหมายของการเป็นแม่ที่ดีไปโดยปริยาย

กระแสความนิยมเรื่องนมแม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันดังที่กล่าวมานี้ ด้วยความเป็นตัวตนของแม่ที่มีความเฉพาะแตกต่างกันออกไปตามสังคม วิธีการเลี้ยงลูกจึงถูกตีความ และให้ความหมายโดยผู้เป็นแม่ ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขอันหลากหลาย บนสังคมที่ไม่หยุดนิ่ง การเลี้ยงลูกจึงถูก

ตีความตลอดเวลาในสภาพที่เป็นอยู่ในแต่ละสังคม ซึ่งจะทำให้แม่เป็นผู้ให้คุณค่าและความหมาย
ของวิธีการเลี้ยงลูกของตนเองอยู่ตลอดเวลาด้วยเช่นกัน ดังนั้นการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่
จะต้องเพิ่มมิติที่เกี่ยวข้องดังที่กล่าวข้างต้นด้วย จึงจะทำให้การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เป็นเรื่องปกติใน
สังคมไทย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved